

Oslo kommune
Velferdsetaten

SEX SOM KAPITAL

*Om unge som bytter sex:
utforskning av seksualitet, sårbarhet,
grenser og press*

Pro Sentret

FORORD

Siste år har det vært flere store medieoppslag om unges utflytende og grenseoverskridende seksuelle aktivitet, både på og utenfor digitale flater.

Oslounddommen er imidlertid prektigere enn noen gang. Det store flertallet har et godt forhold til venner og foreldre, de trives på skolen, er aktive på fritiden, har god helse, ruser seg lite og begår ikke kriminalitet. Denne kartleggingen viser at det blant ungdom flest er lite som tyder på at det er vanlig å bytte sex. I noen ungdomsmiljøer er det imidlertid en holdning og en praksis som tilsier at det å bruke sex som kapital for å oppnå ikke-seksuelle goder er akseptert.

Det er et stort behov for forskningsbasert kunnskap om ungdoms seksualvaner. Vi vet rett og for lite om ungdom og deres tanker rundt sex og seksualitet, kommersialisering og bytte av sex og det å ta i mot slike tjenester for ikke-seksuelle goder. Her må de som forsker på unge og deres livssituasjon på banen og forskningen må sikres finansiering.

Kartleggingen viser også at mange som jobber med unge finner det utfordrende å snakke med ungdom om sex og seksualitet generelt og bytte av sex spesielt. Heteronormativitet og kjønnsstereotyper usynliggjør grupper av ungdom og

bidrar til å tilsløre seksualitetens mangfold. Sex og seksualitet, også de utfordrende sidene, må inkluderes i kommunens og bydelenes planverk som angår unge, deres helse og levekår. Seksualitetsundervisningen i skolen må styrkes og personer som jobber med unge må tilføres kompetanse. Det er de voksnes ansvar å ta opp og snakke om temaet, og det på en måte som er gjenkjennelig for ungdom og som åpner opp for en ikke-fordømmende, åpen og trygg dialog.

En stor takk til Ulla Bjørndahl som har vært ansvarlig for prosjektet og ført rapporten i pennen, og til Sarah Sangesland Warpe som har bistått underveis. Takk til samarbeidspartnere og informanter i kommunen, statlig sektor, forskere og frivillig og ideell sektor som har delt sine erfaringer med oss. Dialog og samarbeid med dere har vært avgjørende for å få belyst tematikken på beste måte.

Og til slutt, en oppfordring til alle voksne der ute: Snakk om det!

Björg Norli

Leder

Pro Sentret

HOVEDFUNN

- Lite tyder på at det er vanlig å bytte sex blant unge flest i Oslo. Samtidig har noen ungdomsmiljøer en holdning og praksis som tilsier at det å bruke sex som kapital for å oppnå ikke-seksuelle goder er akseptert. Ungdommene selv anser ikke dette som en form for «prostituasjon».
- Bytte av sex blant unge skjer på ulike måter og arenaer. Det foregår oftest i gråsoner knyttet til forelskelse, utforskning av seksualitet, utforskning av andres/egne grenser, press, prostituasjon, tvang, overlevelse og som en løsning på en vanskelig livssituasjon.
- Bytte av sex forekommer både mellom jevnaldrende og mellom ung/voksen.
- Unge som bytter mottar blant annet penger, gaver, ting, mat, klær, overnatting, reiser og opplevelser mot sex. Noen bytter også sex mot voksenkontakt, tilhørighet, nærhet eller for innpass i miljøer.
- Hjelpeapparatet i Oslo jobber ikke systematisk med unge og bytte av sex.
- Hjelpeapparatets tilnærming til feltet er preget av heteronormative holdninger og stereotypiske kjønnsrollemønstre. Risikoutsatthet/sårbarhet hos gutter blir ofte assosiert med rus, dårlig psykisk helse, vold og kriminalitet.
- Deler av hjelpeapparatets kunnskap og tanker om ungdoms seksualvaner preges av antakelser, enkelthendelser, medieoppslag og en «fremmedgjøring» knyttet til digitaliseringen av ungdommers liv og seksuelle utforskning.
- Mange av de ansatte i hjelpeapparatet uttrykker et ønske om å lære mer om unge og bytte av sex. De ønsker også at det skal få plass i gjeldene styringsdokumenter for deres arbeid.
- Det er svært mangelfull forskning på unge i Oslo og bytte av sex. De siste kvantitative tallene som er publisert om dette ble samlet inn i 1996. Det ble da spurt om erfaringer med sex mot penger.

INNHold

Del 1

Bakgrunn for kartleggingen 5

DEL 2

Funnene fra kartleggingen 11

DEL 3

Hva vet vi fra forskning og annen dokumentasjon om unge som bytter sex? 31

DEL 4

Lovverket 41

DEL 5

Hvordan bør man snakke med unge om bytte av sex, grenser og gråsoner 45

DEL 6

Forslag til tiltaksplan 51

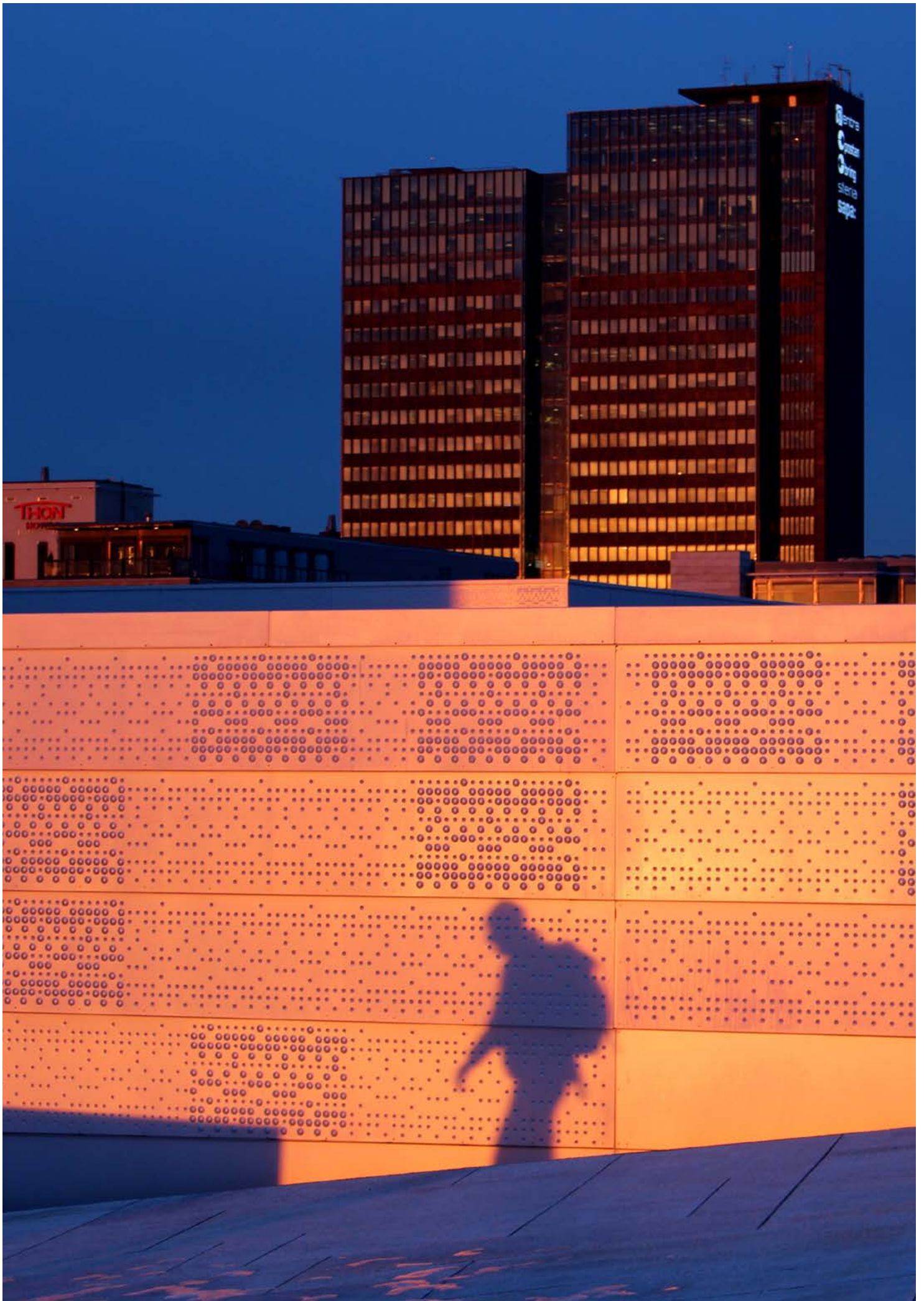
Rapporten er skrevet av Ulla Bjørndahl

Datainnsamling er utført av Ulla Bjørndahl og Sarah Sangesland Warpe

Trykk: Zoom Grafisk

Deisgn: Kikkut kommunikasjon

Februar 2017

DEL 1

Bakgrunn for kartleggingen

Pro Sentret har siden 2012 gjennomført et opplæringsprogram for ansatte i Oslo kommune som jobber med risikoutsatte barn og unge, på oppdrag fra Byrådsavdeling for eldre, helse og sosiale tjenester (EHS). Opplæringsprogrammet fokuserer på selvbestemt seksualitet, forebygging av seksuelle overgrep/voldtekt og unge som selger/bytter seksuelle tjenester. Ulike foredragsholdere fra RVTS, NTNU og Sex og Samfunn har i samarbeid med Pro Sentret gjennomført opplæring for om lag 450 ansatte i Oslo.

Pro Sentret har hatt ansvar for utvikling, koordinering og gjennomføring av opplæringsprogrammet i samarbeid med Helseetaten. I tillegg har Pro Sentret hatt ansvar for å gi deltakerne på opplæringsdagen innsikt i unge som selger/bytter sex med utgangspunkt i erfaringsbasert kunnskap, innføring i begreper, forskning og lovverk samt råd om hvordan hjelpeapparatet kan ta opp tematikken i møte med unge.

Som nasjonalt kompetansesenter, og gjennom erfaringene med opplæringsprogrammet, har vi sett at kunnskapen som finnes om unge som selger/bytter seksuelle tjenester er begrenset både i forskningen og blant ansatte i hjelpeapparatet. Sist ungdom i Oslo systematisk ble spurt om temaet i en kvantitativ undersøkelse var i «Ung i Oslo» (Ungdata) i 1996. I tillegg ble det gjort et par kvalitative studier på begynnelsen av 2000-tallet (Hegna & Pedersen 2001, Jordheim Larsen & Pedersen 2005).

Med bakgrunn i manglende systematisert kunnskap om unges erfaringer med salg/bytte av seksuelle tjenester, har vi gjentatte ganger anbefalt at det gjøres mer forskning på dette (Jessen 1998, Misje og Matre 2001, Norli 2001, Bjørndahl 2009, Bjørndahl 2010, Bjørndahl 2014). I 2014 tok vi kontakt med de ansvarlige for gjennomføringen av «Ungdata 2015» i Oslo og anbefalte at de inkluderte spørsmål om tematikken i undersøkelsen. Oppfordringen vår ble ikke etterfulgt.

Pro Sentret besluttet derfor å gjennomføre en kartlegging av kunnskapen som finnes i hjelpeapparatet i Oslo om unge mellom 13 og 19 som selger/bytter/kjøper seksuelle tjenester.

Begrepsavklaring

Prostitusjon

I norsk lov er prostitusjon definert som å motta «vederlag for å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med en annen eller for å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv» (Straffeloven § 315).

På Pro Sentrets nettside skriver vi: «Vi definerer prostitusjon som kjøp og salg av seksuelle tjenester. Prostitusjon involverer minst to parter, en kjøper og en selger. I prostitusjonen er vederlaget eller betalingen en forutsetning for den seksuelle ytelsen».¹

Stigma, fordommer og prostitusjonsbegrepet

Det er knyttet mye stigma, forestillinger og fordommer til prostitusjonsbegrepet. De aller fleste bærer med seg forestillinger om hvordan prostitusjon foregår og hvem en prostituert er. Unge personer har også med seg disse forestillingene, det samme har hjelpeapparatet. Ofte vil ingen av partene tenke på de seksuelle handlingene de unge utfører for å oppnå ikke-seksuelle goder som prostitusjon. Handlingene vil også ofte skje i grenseland mellom utforskning av seksualitet og prostitusjon, noe som gjør det lite hensiktsmessig å bruke ordet «prostitusjon» om fenomenet. For en ung person, som selv opplever sine handlinger som noe annet enn prostitusjon, vil det ikke være hensiktsmessig å bli påført stigmaet som følger med prostitusjonsbegrepet. Vi mener derfor at en bør bruke andre begreper enn prostitusjon når det handler om unge og salg/bytte av sex.

¹ <http://prosentret.no/prostitusjon-er/>

Unge, gråsoner og bytte av sex

Erfaringsmessig opplever vi sjelden at personer under 18 år selger seksuelle tjenester på de samme prostitusjons-arene som de fleste voksne benytter seg av som «strøket» (gateprostitusjon), på massasjeinstitutter og ved annonser på eskortenettsider. Unge og bytte av seksuelle tjenester forekommer ofte i gråsoner. Spekteret strekker seg fra utforskning av egen seksualitet, utforskning av egne og andres grenser og forelskelse til press, tvang, overgrep og utnyttelse. Noen vil oppleve at de har få valgmuligheter, at de må gjøre det for å løse en akutt krise eller vanskelig livssituasjon, eller at de er tvunget til det. Andre vil gjøre det som et aktivt og bevisst valg. Betegnelsene «bytte av sex», «bytte av seksuelle tjenester» eller «bytte av seksuelle handlinger» er ofte gode begreper å bruke på bytterelasjonene unge går inn i.

UNGE SOM BYTTER SEX – HVA LIGGER I BEGREPET?

- Seksuelle handlinger brukes som middel til oppnå ikke-seksuelle motytelser/goder
- Maktfordelingen mellom partene er ofte skjev
- Den seksuelle relasjonen bærer ofte ikke preg av gjensidighet
- Ofte skjer det i grenseoppgangene mellom "vanlig seksualitet" preget av gjensidighet og likeverd og prostitusjon (en selger, en kjøper, en tjeneste og et vederlag) (Vedeler, Sasaoka & Mossige 2006:11)

Seksualitet er noe berikende og positivt i livet til mange og ungdomsseksualitet er i seg selv ikke et problem. Som voksne bør vi ha aksepterende holdninger til unges seksualitet, samtidig som vi bør være oppmerksomme når unge inngår i seksuelle relasjoner som ikke bærer preg av gjensidighet og hvor maktfordelingen i relasjonen er skjev. Det er grunn til bekymring når unge bruker sex for å oppnå ikke-seksuelle motytelser (Vedeler, Sasakoa og Mossige 2006:11).

Påstanden om at de aller fleste en eller annen gang bruker sin seksualitet som en form for byttmiddel er vanskelig å tilbakevise. I denne kartleggingen tok vi samme utgangspunkt som NOVA gjør i sin veileder om «Unge som selger eller bytter sex» fra 2006 da vi intervjuet hjelpeapparatet og forklarte hva vi var opptatt av å kartlegge når

MOTIVASJON OG KONTEKST FOR BYTTE AV SEX

- Penger
- Rusmidler (narkotika, alkohol, røyk/tobakk)
- Gaver (Klær, sminke, sko, vesker, mobiltelefoner, kontantkort, andre ting)
- Opplevelser (reise, hotellopphold, restaurant-besøk)
- For å dekke basale behov (husly, mat)
- For voksenkontakt, omsorg, noen som inntar foreldrerolle/familierolle
- For å få kjæreste, kjærlighet, nærhet
- For innpass i et miljø (fest, subkulturer, rulling med russebuss, «kule gjenger»)
- Fordi de blir tvunget/presset av andre? (Eksempler: fordi man trues på grunn av seksuelle bilder, press fra familie/kjæreste om å skaffe penger, mellom venner fordi «alle gjør det», opplevelse av tvang fordi man ønsker tingene «alle andre har»)
- Annet?

det kom til unge og bytte av sex: seksuelle relasjoner som oppleves eller forstås som problematisk /bekymringsfulle av ungdom selv og/eller av helse- og sosialarbeidere. Sentrale spørsmål som hjelpeapparatet alltid må stille seg er derfor: Hva gjør at vi som voksne oppfatter ungdommens relasjoner eller handlinger som bekymringsfulle og hvorfor? (Vedeler, Sasakoa og Mossige 2006:11).

Sex som kapital

Ungdomstiden og puberteten er en periode i livet hvor de fleste unge opplever at andre viser seksuell interesse for dem og hvor man utforsker sin egen seksualitet, identitet og grenser. Denne prosessen innebærer også at man tar valg om hvordan man ønsker å forvalte og praktisere egen seksualitet. For noen vil andres seksuelle interesse og lyst for en selv oppfattes som en form for «kapital» som er ettertraktet og som de kan bruke aktivt for å oppnå ulike goder.

Gjennomføring

Gjennomføringen av kartleggingen har vært inspirert av kartleggingsverktøyet «Rapid Assessment and Response» (RAR) som er utviklet av Verdens Helseorganisasjon (WHO).² Kartleggingens hensikt har vært å samle inn kunn-

SEX SOM KAPITAL

- I denne rapporten bruker vi begrepet «sex som kapital» deskriptivt for å beskrive hvordan noen unge bruker seksuelle handlinger for å oppnå ikke-seksuelle motytelser/goder.

skap som finnes om fenomenet i hjelpeapparatet i Oslo og avdekke eventuelle kunnskapshull gjennom intensivt kartleggingsarbeid. Rapporten har en deskriptiv form og presenterer funnene, gjennomgår relevant dokumentasjon, beskriver lovverket på feltet og presenterer et forslag til en konkret og gjennomførbar tiltaksplan.

En del av kartleggingsarbeidet har hatt et særskilt fokus på enslige mindreårige asylsøkere (EMA). Det er skrevet en egen rapport³ om denne delen av kartleggingen.

Under følger en kort beskrivelse av hvordan datamaterialet som denne rapporten bygger på er samlet inn.⁴

Innledende konsultasjon

Vi inviterte ulike aktører til et stormøte som varte en halv dag. Deltakerne fikk på forhånd tilsendt tre spørsmål om tematikken som de skulle reflektere rundt før møtet:

1. *Hvilken kunnskap har du og dine kollegaer om barn og unge som selger/bytter/kjøper sex og gråsonene det forekommer i?*
2. *Snakker dere med barn og unge om salg/bytte/kjøp av sex? Hvis ja, hvordan og når tar dere eller ungdommene det opp?*
3. *Hva skal til for at dere i større grad adresserer salg/bytte/kjøp av sex og gråsoner i møte med barn og unge?*

Etter en kort innledning ble deltakerne satt i ulike grupper for å reflektere og diskutere sine erfaringer sammen. Hver gruppe hadde en ansatt fra Pro Sentret som fungerte som gruppeleder/referent. En av gruppene var satt sammen med utgangspunkt i spesifikk kunnskap om EMA, mens de andre gruppene besto av folk med ulikt ansvar i sitt daglige arbeid.

80 personer meldte seg til dette møtet. Deltakerne kom blant annet fra frivillige organisasjoner, skolehelsetjeneste, offentlig forvaltning, politi, helsestasjoner,

barnevern, rusomsorg, kriminalitetsforebyggende arbeid, psykisk helse, institusjoner, forskning, prostitusjonstiltak, oppsøkende uteteam, NAV, familiesenter og ulike ungdomstiltak/tilbud.

Intervjuer av nøkkelinformanter

Invitasjon til å stille til intervju ble sendt per e-post til ulike hjelpetiltak for unge i Oslo samt alle skolehelsetjenestene, barnevernkontorene og uteteamene i samtlige bydeler. Mot slutten av året sendte vi også en henvendelse til samtlige helsesøstre på de videregående skolene. Til sammen ble rundt 80 aktører forespurt om de kunne delta på intervju. Alle som ble forespurt fikk selv bestemme om de ønsket å intervjues ansikt til ansikt, per e-post eller på telefon.

Til sammen gjennomførte vi 46 intervjuer. 32 intervjuer var ansikt til ansikt, 13 per e-post og 1 per telefon. Vi fikk også noen svar der det ble skrevet at de ikke hadde noen form for relevant kunnskap. De fleste aktørene vi kontaktet og som ikke svarte ble purret opp en eller flere ganger. Likevel var det aktører vi ønsket å intervjuer vi ikke fikk kontakt med.

Referansegruppe

Referansegruppen møttes to ganger i løpet av kartleggingsarbeidet. Den besto av ansatte fra Uteseksjonen, Sex og Politikk, Sex og Samfunn og NOVA. Ved første møte presenterte vi kartleggingen, utvekslet erfaringer, fikk innspill og tips. På det siste møtet presenterte vi funnene våre og diskuterte disse opp mot gruppas øvrige erfaringer i sitt arbeid med ungdom.

Diskusjonsgrupper med unge

Som et supplement til kunnskapen vi innhentet fra hjelpeapparatet ønsket vi å gjennomføre diskusjonsgrupper med ungdom for å undersøke hva de la i begrepene salg/bytte av sex og hvordan de mente voksne bør snakke med unge om dette.

² http://www.who.int/hiv/pub/prev_care/en/youngpeoplelar.pdf?ua=1

³ «Mistanker og magesfølelse – hjelpeapparatet i Oslo sine erfaringer med enslige mindreårige som selger/bytter seksuelle tjenester» av Sarah Sangeland

⁴ For flere detaljer om tidsbruken på de ulike fasene i kartleggingsprosessen, se vedlegg 1

For å gjennomføre slike grupper var vi avhengig av at samarbeidspartnere som jobber med ungdom samlet en gruppe for oss. Dette viste seg å være vanskelig. Flere samarbeidspartnere sa seg villige til å prøve. Hos noen ville ikke de unge bli med (enten på grunn av manglende interesse og/eller tid). I andre tilfeller hadde samarbeidspartnerne våre for mye å gjøre til å klare å samle ungdommene. Vi endte med å gjennomføre to samtalegrupper med til sammen 10 unge om tematikken.

Innhenting av brukererfaringer

Pro Sentret erfarer at en del av våre brukere begynte å bytte seksuelle tjenester da de var unge. Mange av disse var i kontakt med hjelpeapparatet da de startet med dette. Kunnskap om deres erfaringer i møte med hjelpeapparatet og deres tanker om hva som kunne ha forhindret at de fikk en langvarig prostitusjonskarriere er viktig kunnskap for hjelpeapparatet. Sosialkonsulentene ved Pro Sentret har samlet inn erfaringer og refleksjoner rundt denne tematikken fra våre brukere.

Avgrensinger og viktige merknader

Denne rapporten gir et innblikk i noen av erfaringene hjelpeapparatet i Oslo har med unge som bytter sex og gråsonene dette forekommer i. Vi har fått innblikk i en del sårbarhetsfaktorer og erfaringer, men er likefult sikre på at det er elementer rundt dette fenomenet vi ikke har fanget opp.

Denne rapporten estimerer ikke hvor mange unge som bytter seksuelle tjenester i Oslo.

I denne kartleggingen har vi hatt fokus på unge mellom 13 og 19 år når vi har spurt hjelpeapparatet om deres erfaringer. Aldersspennet ble valgt med utgangspunkt i ungdom som går på ungdomsskolen og videregående.

Denne rapporten vil ikke omhandle unge som er (mulige) ofre for menneskehandel eller som har byttet sex i forbindelse med migrasjon. Dette blir beskrevet i kartleggingsrapporten «Magefølelse og mistanker» om enslige mindreårige asylsøkeres erfaring med salg/bytte av sex.

I del 2 av rapporten som omhandler kartleggingsfunn av sårbarhetsfaktorer og erfaringer med sex som vederlag, vil vi gjennomgående bruke begrepet «bytte av sex».

Rapportens tittel er «Sex som kapital». Her brukes ordet «kapital» på en deskriptiv måte, det vil si at sex brukes for å oppnå andre goder utover det seksuelle.

Historiene som gjengis i rapporten er laget på bakgrunn av informasjonen vi har samlet inn og er konstruert som «typiske case». De er ikke konkrete enkelthistorier vi har blitt fortalt av ansatte i hjelpeapparatet eller brukere av Pro Sentret. Dette er for å sikre at enkeltpersoner ikke kan identifiseres.

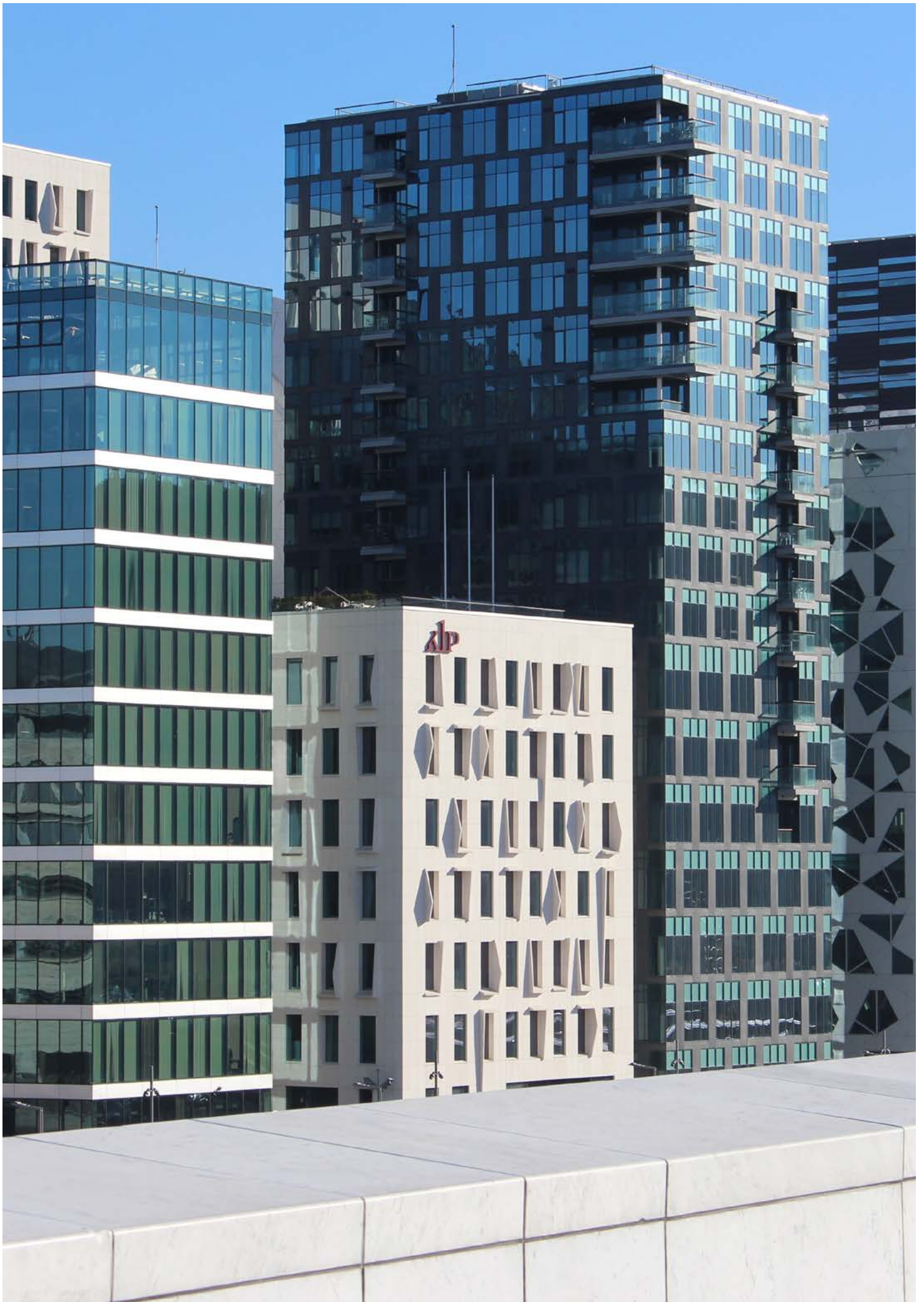
Rapporten vil ikke beskrive hvordan bytte av sex forekommer i konkrete bydeler eller geografiske områder i Oslo, men ha fokus på byen som helhet.

Rapporten fokuserer på unge som har erfaringer med å bytte sex, gråsoner og sårbarhetsfaktorer. For en del kan bytte av sex ha alvorlige konsekvenser, og for noen kan dette være starten på en lengre prostitusjonskarriere. For andre kan det være en erfaring de legger bak seg og som ikke har en avgjørende innvirkning på livet deres.

Kartleggingen har ikke funn som tyder på at en høy prosentandel av unge i Oslo bytter seksuelle tjenester eller at unge har en seksualkultur som er «ute av kontroll», men at noen ungdommer kan være mer sårbare enn andre for å havne i bytterelasjoner og at det finnes miljøer der dette er mer utbredt og akseptert.

Som leser av denne rapporten er det viktig å tilnærme seg tematikken med en anerkjennelse av at bytte av sex kan, men ikke må, ha alvorlige konsekvenser og skadevirkninger for enkelte, og samtidig huske på at det er lite som tyder på at dette er erfaringer ungdom flest gjør seg.

DEL 2

Funnene fra kartleggingen

Funnene som beskrives i denne delen baserer seg på informasjonen vi fikk fra de rundt 80 aktørene som kom på innledende konsultasjon, hva ungdommene i diskusjonsgruppene fortalte samt erfaringene hjelpeapparatet delte med oss i de 46 intervjuene vi gjennomførte. Casene som presenteres er konstruerte historier som er sammensatt med basis i all informasjonen vi har samlet inn. «Sitatene» er basert på uttalelsene fra ansatte i hjelpeapparatet og skrevet med utgangspunkt i notatene våre. De er altså ikke alltid ordrette.

Generelle funn knyttet til hjelpeapparatets erfaringer og arbeid

Mistanke, sporadiske initiativ og tilfeldigheter, fremfor systematikk og rutine

«Det hender jo vi lurte på hva som skjer når de blir borte i noen døgn. En gang fortalte to gutter at de hadde bodd på hotell med en eldre mann i helgen, da tenkte vi jo vårt... En annen gang rømte en ung jente til en voksen kjæreste på 40 år med jevne mellomrom. Det var ikke en særlig sunn relasjon. Men hva slags relasjon de egentlig hadde kom vi aldri helt inn på med ungdommen»

Det jobbes ikke systematisk med tematikken i hjelpeapparatet i Oslo. Dette funnet betyr ikke at det ikke jobbes med tematikken eller at det ikke finnes engasjement og interesse for det blant ungdomsarbeiderne vi har snakket med. De aller fleste viste interesse og et ønske om å jobbe med dette. For mange ligger utfordringene i hva bydelene, etatene og organisasjonene prioriterer å jobbe med og hva de er pålagt å jobbe med fra oppdragsgiver, ledelse og/eller kommunen. De færreste har bytte av sex innlemmet i sine styrende dokumenter og strategiske planer eller har fått beskjed fra ledelsen om at tematikken er noe

de skal kartlegge, prioritere eller ha fokus på i møte med ungdommene. Det er også store forskjeller hvorvidt seksualitet er noe som adresseres i arbeidet med de unge. Noen er veldig opptatt av å snakke om det, mens andre ga inntrykk av å ikke ha reflektert over at seksualitet er en svært viktig del av unges liv og kunne være aktuelt å bringe inn i samtalene de hadde med unge.

«Ja, vi snakker om salg/bytte av seksuelle tjenester når vi finner det naturlig – for eksempel når de ønsker å ta klamydiatest, SOI, ved infeksjoner. Og i undervisning om grenser for VG3. Her jobber de med case om salg/bytte av tjenester»

Inntrykket gjennom kartleggingen er at bytte av sex enten tematiseres når enkelte ungdom på eget initiativ tar det opp med hjelpeapparatet eller når enkelte «ildsjeler» i hjelpeapparatet «brenner» for tematikken og jobber aktivt med å bringe det inn i sitt arbeid. Andre forteller at de til tider tar det opp ved mistanke, men at dette skjer sporadisk og ofte litt tilfeldig fremfor at de rutinemessig tar det opp med ungdom som har sårbarhetsfaktorer som gjør det naturlig å spørre. Hvor komfortable ansatte i hjelpeapparatet er med å ta opp tematikken ser ut til å være avhengig av hvor komfortable de er med å jobbe med seksualitet generelt, hvilke erfaringer de har med seg fra før og om de har forsøkt å snakke med unge om dette tidligere. De fleste som har erfaringer med å jobbe med unge om tematikken uttaler at dette er relativt uproblematisk og at ungdommene sjelden reagerer negativt dersom de tar bytte av sex opp med en åpen og spørrende tilnærming.

Tidspress, komplekse utfordringer i den enkeltes liv og politiske føringer

«Tror alle vi som jobber med ungdom kjenner til problemstillingen, og har de brillene delvis på sammen

med cirka ti andre brillepar. Det vi har hørt om sist er det vi er mest oppmerksomme på ofte»

De aller fleste vi snakket med i hjelpeapparatet snakket om tidspress og at ungdommene de møter ofte har komplekse utfordringer i livene sine. Vanligvis jobber de med den tematikken som ungdommene forteller mest om og/eller det hjelpeapparatet oppfatter som mest bekymringsfullt. Bytte av seksuelle tjenester havner ofte i skyggen av andre ting som foregår i ungdommenes liv. I noen tilfeller vurderer også hjelperne at det i første omgang er viktigere å ta tak i andre ting, og at bytte av sex får komme senere. Dette kan være en riktig vurdering, men vi ser ofte at det ikke følges opp i ettertid når andre ting er på plass. Vi har også snakket med fagfolk som anser byttet av sex som en følge av andre problemer i ungdommenes liv og som av den grunn ikke tar det opp, men antar at det automatisk vil forsvinne hvis de løser de øvrige problemene de har, som bolig og rusproblemer.

«På 90-tallet jobbet vi masse med sex. Da tredde vi på kondomer med ungdommene på dildoer og snakket om hva de gjorde, hva de likte og hva de ikke likte. HIV var i vinden da, så det var føringer på at vi skulle jobbe med seksuell helse. Så ble rus et stort fokusområde, deretter psykisk helse med angst, depresjoner og spiseforstyrrelser og nå er det radikaliserings»

Andre forteller at de gjerne vil jobbe mer med gråsoner knyttet til bytte av sex, grenser, overgrep og positive seksuelle opplevelser, men at de politiske føringene tilsier at de må jobbe med andre ting. Noen driftes av prosjektmidler, og er avhengig av å jobbe med «det som er i vinden». Mange nevner «forebygging av radikaliserings» og «vold i nære relasjoner» som de store prosjektmiddelsatsingene de siste årene.

**Kjønn, stereotypisk og heteronormativ tilnærming
«Vi hadde temaet mer i bakhodet før. Da jobbet vi en del med unge jenter som ruset seg og de er jo så sårbare. Guttene som ruser seg? Nei, de driver jo med salg av dop, ran og annen kriminalitet»**

Hjelpeapparatets tilnærming til feltet er (med noen unntak) preget av heteronormative holdninger og stereotypiske

kjønnsrollemønstre. Når det jobbes med tematikken eller når hjelpeapparatet mistenker at noen bytter sex er det i de aller fleste tilfellene i arbeidet med jentene. Risikoutsatthet og sårbarhet hos gutter blir ofte assosiert med temaene rus, dårlig psykisk helse, vold og kriminalitet. Seksualitet tematiseres oftest med guttene for å forebygge overgrep mot det motsatte kjønn. De få historiene vi har fått om unge gutter som bytter sex, er i hovedsak om gutter som på eget initiativ har fortalt om det til hjelpeapparatet. Når vi tok opp temaet i intervjuene kunne det blant noen virke som om det var en større aksept for at gutter kunne bruke bytte av sex som en måte å utforske egen seksualitet på, men at man tenkte utnytting, snarere enn utforskning, med en gang man snakket om jenter som byttet sex.

Å være bevisst på å ikke en ha heteronormativ tilnærming når man snakker med unge varierer blant våre informanter, med unntak av når hjelperen antar at den de snakker med er skeiv, på bakgrunn av væremåte eller utseende, eller ved at de unge sier at de er skeive selv. Noen forteller at de systematisk spør ungdommene om «partner» fremfor kjønn når de spør om kjærester, forelskelse og sex. Andre spør aktivt om kjæresten er en gutt eller jente. Mange sier at de sjelden tenker på seksuell orientering når de snakker med unge.

Flere fortalte at de synes det var ekstra vanskelig å snakke om bytte av sex med gutter som uttalt var heterofile. Guttene var ofte opptatt av å fremstå som maskuline og usårbare når de spurte om relasjonene de hadde til voksne kvinner eller menn, og spøkte det gjerne bort med latter og diffuse svar som «he he, du vet», «jeg får i pose og sekk» eller «hun gjør alt for meg». Mange var usikre på hvordan de skulle møte slike kommentarer, og hva de skulle svare. En del var usikre selv på om det faktisk var sex involvert i relasjonene eller om guttene bare tøffet seg.

«Det er vanskelig finne riktig måte å spørre gutta om dette. Vi prøvde å grave litt i noen relasjoner gutta vi fulgte opp hadde til noen voksne kvinner som de ofte bodde hos, og som de fikk gaver av. Svaret vi fikk var at de blunket lurt og sa 'du vet'. Hvordan skal man følge opp et sånt svar?»

Noen uttrykte også holdninger som impliserte at de vurderte at jenter tar mer skade av å bytte sex enn gutter

gjør, og at det var høyere terskel for å bekymre seg for gutter i slike relasjoner. Det var også flere som uttrykte skepsis mot å tro på at jenter aktivt kunne velge å bruke seksualiteten sin som en form for kapital, men aksepterte dette når det gjelder gutter.

Mangel på forståelse av/kunnskap om fenomenet

«Når jeg snakker med deg om det nå, så skjønner jeg at de sa det mer eller mindre direkte rett ut. Men de brukte ikke ordet prostitusjon, så jeg forstod det ikke. Eller kanskje jeg ikke ville forstå det. Hvordan skulle jeg fulgt det opp?»

Mange uttrykte en forståelse av at bytte av sex som klassisk prostitusjon, at det handler utelukkende om sex mot penger, også når det kom til unge. Videre så mange for seg at dette kun foregikk mellom voksne og mindreårige, ikke mellom unge. At dette gjerne forekommer på arenaer som det etablerte voksne prostitusjonsmarkedet operer på og at personer som solgte/kjøpte sex ofte lignet på hverandre i uttrykk som klær, sminke og væremåte. En slik forståelse av fenomenet skygget for å se hele bildet av hvordan salg og bytte av sex kan forekomme blant unge.

Erfaringsmessig forekommer bytte av sex blant unge oftest i gråsoner knyttet til forelskelse, utforskning av seksualitet, utforskning av egne og andres grenser, press, prostitusjon, tvang, overlevelse og som en løsning på en vanskelig livssituasjon. Det forekommer både mellom jevnaldrende, mellom eldre/ynge og barn/voksen. Unge som bytter mottar blant annet penger, rusmidler, gaver, ting, mat, klær, overnatting, reiser og opplevelser mot sex. Noen bytter også sex mot voksenkontakt, tilhørighet, nærhet eller for innpass i miljøer.

Da vi henvendte oss til hjelpeapparatet med forespørsel om intervju, svarte mange at de ikke hadde erfaring med dette og at de ikke hadde noe å bidra med. Vi spurte som oftest om å få intervjuet dem likevel. Når vi fikk snakket inngående om hva vi la i begrepet «bytte av sex» var det mange som fikk «a-ha opplevelser». Mange kunne da huske flere saker hvor de kunne se at det hadde vært ganske opplagt og uttalt, men at de ikke hadde forstått det. Andre identifiserte flere unge de jobbet aktivt med på intervjutidspunktet og som det kunne være aktuelt for.

Tabu, skam og stigma

«Da jeg spurte om hun prostituerte seg for å få rusmidler, svarte hun 'jeg prostituerer meg ikke, men jeg lar meg utnytte'»

Mange i hjelpeapparatet fortalte at de synes det var vanskelig å ta opp bytte av sex med unge fordi de oppfattet det som et tema som var forbundet med fordommer, skam, stigma og tabu. En del var redde for å påføre stigma og skam hos ungdom ved å bruke ord som prostitusjon og salg av sex. Andre var redd for hvordan de unge ville reagere hvis de brukte disse ordene og valgte derfor ikke å spørre om det. En del vegret seg for å spørre fordi de var redd for at det ville ødelegge relasjonen de hadde etablert med ungdommen.

Noen hadde dårlige erfaringer med å ta opp temaet. Reaksjoner de hadde fått var sinne, avvisning, skamfullhet og mistillit. En del hadde dårlige erfaringer med å bruke ordet prostitusjon, men var usikre på alternative spørremåter og ord og uttrykk. Andre opplevde det som uproblematisk å snakke om tematikken med unge. En del sa at de spurte mer indirekte og aldri brukte ordet «prostitusjon», men tilnærmet seg det ved å stille åpne spørsmål om relasjonene ungdommene inngikk i og hjelpe dem ved å reflektere høyt sammen. En helsesøster beskrev slike samtaler som «å danse med ungdommene» ved å bruke ordene som virket naturlige, og at hun ofte tok utgangspunkt i hvordan ungdommene beskrev relasjonen. Enkelte hadde erfart at ungdommene selv brukte ordet prostitusjon og at det derfor var uproblematisk, mens andre hadde eksempler på at ungdommene ble så opphengt i å forklare at det de holdt på med ikke var prostitusjon at det ble vanskelig å følge opp temaet videre.

«Ungdommene kan legge ut agn, der jeg får inntrykk av at de fisker etter om vi tåler å høre det de har å fortelle»

Kartleggingen avdekket også at en del ansatte i hjelpeapparatet synes det var vanskelig å snakke om bytte av sex fordi de selv synes det er et ubehagelig tema. I disse tilfellene er det ikke nødvendigvis fordommer og tabu hos ungdommene som gjør at det ikke adresseres, men at de voksne bevisst holder seg unna problematikken fordi de

ikke vil snakke om det. Flere fortalte at de hadde kollegaer som generelt vegret seg for å snakke om sex med ungdom. Dette var noe de opplevde at ungdommene fanget opp raskt. Temaer de oppfattet at de voksne «ikke tålte» tok de aldri opp.

Lovverket og ungdommers frykt for konsekvensene ved å fortelle

«Jeg hadde fulgt han opp fra han var 15 år. Dagen før han fylte 18 fortalte han meg at han hadde solgt sex de siste tre årene»

Et dilemma som flere informanter tok opp var å bygge tillit og spørre om bekymringene sine til ungdom med risikofull atferd når man visste at konsekvensene kunne være at meldeplikt til barnevernet og opplysningsplikt til foreldre kunne bli utløst. Flere hadde erfart at ungdom vegret seg for å fortelle om bytte av sex fordi de selv fryktet hva konsekvensene ville bli. Vi ble gitt eksempler på unge som ventet med å fortelle om bytte av sex til de var myndige for å være sikre på at ingen andre måtte få vite om det. Dette gjaldt særlig ungdommer som var klar over at relasjonene de inngikk i var bytteforhold og som hadde satt seg inn i lovverket knyttet til unge som selger sex. Mange var redd for hva foreldrene ville si hvis de fant ut at de hadde fått penger eller gaver for sex. Noen var redd for at de ville tvinges til å slutte, mens andre var bekymret for eventuelle sanksjoner som dårlig rykte, begrenset handlingsfrihet, at de ikke fikk beholde mobil og data eller ulike former for fysisk eller psykisk avstraffelse. Andre var redd for at barnevernet ville komme på banen og blande seg inn, eller at noen voksne ville politianmelde personene de hadde byttet sex med.

«Det finnes så mange forestillinger om barnevernet. Jeg jobber mye med å fortelle ungdommene jeg møter om at de er der for å hjelpe dem, ikke for å ødelegge livet deres. Når de forteller meg om massive problemer, forklarer jeg at dette er ting barnevernet kan hjelpe dem med å løse, men at de må fortelle dem alt. Sånn, 'Whats's in it for you? Hvis du forteller dem hvor fælt det er hjemme, kan de kanskje hjelpe deg med å få en egen leilighet!. De blir ofte veldig overrasket, særlig når de møter dem og ser at dette er hyggelige folk som vil hjelpe dem med å få det bedre»

En del erfarte at ungdommenes forestillinger om barnevernet i stor grad dreide seg om frykt, fordommer og rykter, og at få hadde kunnskap om barnevernets handlingsrom og mandat. Flere fortalte at de brukte mye tid på å fortelle om hva barnevernet faktisk var og at de ønsket å hjelpe ungdommene. Noen hadde gode erfaringer med å arrangere uformelle møter mellom ungdommene og barnevernet på «nøytral grunn» for å gjøre ungdommene trygge på at dette var folk som ville hjelpe dem. Ansatte i barnevernet bekreftet også at det er utfordrende å få ungdom til å fortelle om ting som foregår i livene deres, fordi de fryktet for konsekvensene det kan få.

Balansegangen mellom voksnes bekymringer og ungdommer som «lever livet»

«Det er viktig å ikke viktisere unge som ikke opplever handlingene sine som problematiske. Vi vil jo ikke sette dem i en offerrolle, men hjelpe dem med å reflektere selv og ta gode valg. Da er det viktig å ikke fremstå som dømmende, men stille åpne og nysgjerrige spørsmål»

Flere av informantene i kartleggingen fortalte at de synes det var en utfordring å vite hvor balansegangen gikk mellom å adressere sine bekymringer og det å la unge «leve livet», gjøre uheldige valg og lære av erfaringer. I noen tilfeller erfarte de at ungdommene selv kom frem til hva som var rett og galt for dem uten at voksne nødvendigvis trengte å veilede dem. Andre erfarte at ungdom de kjente til som hadde byttet sex noen få ganger selv hadde tatt det opp, fortalt at dette var noe de ikke kom til å gjøre igjen samtidig som de heller ikke opplevde å ha tatt skade av det. De fleste valgte i slike tilfeller å støtte ungdommene i avgjørelsene sine om å ikke gjøre det igjen fremfor å fokusere på at de hadde gjort noe som de voksne anså som bekymringsfullt.

«Vi må tåle at vi ikke kan løse alle problemer, men likevel adressere og snakke med ungdommene om våre bekymringer»

En del fortalte at de hadde gode erfaringer med å forklare hvorfor de bekymret seg og be om ungdommenes innspill på hva de tenkte rundt den voksnes bekymring. Dette førte

ikke alltid til at ungdommene var enige, men at de likevel fikk tak i hvilke refleksjoner ungdommene selv gjorde seg, noe som enten kunne styrke den opprinnelige bekymringen eller føre til at de sluttet å bekymre seg.

Noen informanter uttalte at de syntes det var særlig vanskelig å snakke med unge om bekymringer de hadde knyttet til ungdommenes seksuelle praksiser fordi de var redd for at ungdommene ville oppleve dem som moralistiske, «gamle kjerringer» eller «snerpete». Andre opplevde at de var inne i så mange deler av livet til de unge og at de derfor vegret seg for å ta tak i seksuell praksis fordi de selv anså dette som svært privat.

Forestillinger og antakelser om ungdommers seksualvaner

«Ungdommers seksualvaner nå til dags er jo helt ute av kontroll. Med nakenbilder, snapchat og gruppesex og blowjob og dildoer og grenseløs festing... Det var annerledes da jeg var ung. Jeg er sikker på at alle ungdommene jeg møter har debutert seksuelt før de begynner på videregående»

Gjennom kartleggingsarbeidet erfarte vi at deler av hjelpeapparatets kunnskapsgrunnlag om, og holdninger til, ungdoms seksualvaner var preget av antakelser, enkelthistorier, medieoppslag og en «fremmedgjøring» knyttet til deres seksuelle utforskning. Noen beskrev ungdommers seksualliv generelt som noe grenseløst, utsvevende og umoralsk, og uttrykte en fordømmende holdning til deres seksualliv. Andre opplevde det som svært vanskelig å forstå og identifisere seg med digitaliseringen i ungdommenes liv og innvirkningen den hadde på deres seksuelle praksiser og utforskning. Slik forståelse av ungdommenes seksuelle utforskning innebar store utfordringer når de voksne forsøkte å adressere ulike temaer knyttet til seksualitet med ungdommene, og førte ofte til at de voksne ikke fikk den dialogen og åpenheten de ønsket å ha. De fant det vanskelig å finne en felles plattform å kunne diskutere på.

Manglende kunnskap om Pro Sentret og lovverket

«Kunnskap om temaet er svært viktig og nyttig for oss som møter ungdommer til daglig. Da hadde det vært mye enklere å oppdage, komme i kontakt og følge opp målgruppen. Jeg må innrømme at jeg har lite kunnskap

til opplæringsprogrammet til Pro Sentret, hjelpetiltak på feltet og lovverket i forhold til sexsalg, bytte og kjøp blant ungdommer»

Som Oslo kommunes hjelpe tilbud for personer med erfaring fra å selge seksuelle tjenester og nasjonalt kompetansesenter på feltet har Pro Sentret ulike opplærings- og veiledningstilbud til ansatte som jobber i hjelpeapparatet. I denne kartleggingen spurte vi om kjennskap til Pro Sentret, opplæringsprogrammet vi holder om unge som selger/bytter seksuelle tjenester, at Pro Sentret kan ringes for å diskutere eller få veiledning i enkeltsaker og at vi kommer til tjenestesteder og holder fagmøter om tematikken. I tillegg spurte vi om de hadde kjennskap til lovverket som omhandler unge som bytter/selger sex.

Kjennskapen til lovverket som regulerer unge som bytter, kjøper og/eller selger sex var tilstrekkelig hos en del av informantene, begrenset hos andre og fraværende hos noen. Flere uttrykte at de ikke hadde tenkt over lovverket når det kom til meldeplikt eller lovbrudd, mens andre sa at de følte seg usikre på hvordan de skulle forholde seg til det gjeldende lovverket og om det var relevant i deres arbeid. De fleste som ikke hadde tilstrekkelig kunnskap om lovverket uttrykte et ønske om å lære mer om det.

Det var store variasjoner i hjelpeapparatets kjennskap til Pro Sentret og hva vi kunne tilby av bistand i deres arbeid. En del svarte at de ikke hadde oversikt over hvem vi er eller hva vi kan tilby. Andre svarte at de visste det, men at de sjelden benyttet seg av kompetansen fordi de sjelden jobbet med saker hvor det var relevant eller at det hadde gått i «glemmeboka». De fleste sa at de satt pris på at det var noen man kunne kontakte i vanskelige saker eller når de var usikre på hvordan de skulle ta opp bytte av sex i møte med ungdom. Mange uttrykte et ønske om å delta på opplæring, ta imot tilbudet om fagmøte og kompetanseløft på deres arbeidsplass eller i bydelen og at de skulle ha oss i «bakhodet» når relevante saker dukket opp.

Funn fra denne kartleggingen sammenlignet med kartlegging i 2001

I 2001 kom Pro Sentret med rapporten «Hjelpeapparatets forhold til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Ansatte i hjelpeapparatets kjennskap til, møte med og behov for kunnskap om mindreårige som er utsatt for

kommersiell seksuell utnyttning» (Norli 2001). Rapporten beskrev funnene fra en spørreundersøkelse blant 27 tjenestesteder som jobbet med barn og unge. Rapporten konkluderte med at kommersiell seksuell utnyttning var noe hjelpeapparatet møtte på i sitt arbeid, men at de ofte var usikre på hvordan de skulle håndtere slike saker. Forklaringen på hvorfor de sjelden tok opp prostitusjon i sitt arbeid var (Norli 2001:72):

- Det var vanskelig å snakke om kommersiell seksuell utnyttning
- De hadde ikke tilstrekkelig kunnskap til å kunne ta opp problemet på en skikkelig måte
- De opplevde i liten grad å kunne hjelpe da hjelpetiltak manglet
- Det var tillagt andre deler av hjelpeapparatet å ta opp dette problemet med de unge
- De antok at de det gjaldt ville synes det var ubehagelig å snakke om sine erfaringer på dette området
- De var redd for å ødelegge relasjonen og tilføre vedkommende stigma ved å ta opp dette problemet
- De ønsket ikke å definere mindreårige inn i prostitusjon

Det er tankevekkende å se at en del av de samme utfordringene som ble nevnt i 2001 synes å være gjeldene 15 år senere. Forslag til tiltaksplanen i siste del av rapporten har blant annet fokus på hvordan vi kan jobbe for kompetanseheving og bevisstgjøring rundt tematikken i hjelpeapparatet.

Former for bytte av sex og arenaene det foregår på

Gjennom kartleggingsarbeidet har vi ikke gjort funn som tilsier at det er vanlig å bytte sex blant ungdom flest i Oslo. Samtidig har vi hørt om flere ungdomsmiljøer som har en holdning og en praksis som tilsier at det å bruke sex som kapital for å oppnå ikke-seksuelle goder er akseptert. Ungdommene selv anser ikke dette som en form for «prostitusjon». Andre ungdomsmiljøer er sterkt fordømmende til å bruke sex som kapital. I disse miljøene vil bytte av sex foregå mer i skjul og ungdommene det gjelder vil ikke nødvendigvis fortelle andre om det. I det følgende skiller vi mellom bytte av sex som foregår mellom jevnaldrende ungdom og bytte av sex med voksne. Vi vil også gi en beskrivelse av bytte av sex i rusmiljøet og beskrive internett som arena for etablering av kontakt for bytte av sex.

Bytte av sex innad i ungdomsmiljøer

I arbeidet med kartleggingen fikk vi som nevnt kjennskap til ungdomsmiljøer der det var vanlig å bruke sex som kapital. Alle historiene vi fikk om dette handlet om jenter som brukte seksuelle handlinger som byttmiddel ovenfor gutter.

Generelt sett prøvde ungdommene ofte å skjule denne formen for bytte av sex for voksne fordi de visste at de ville møte på negative reaksjoner. Kommunikasjonen mellom ungdommene foregikk ofte via sosiale medier og i lukkede chatforum. Våre informanter hørte kun om disse historiene fra ungdom som synes det som foregikk var ugreit eller som hadde hatt noen negative opplevelser knyttet til det. I noen tilfeller synes ungdommene også at det var morsomt å «sjokkere» voksne ved å vise bilder eller logger fra hva som ble skrevet på ulike chatfora eller lukkede grupper på Facebook.

Hvordan miljøene hvor bytterelasjoner forekom forholdt seg til at sex ble benyttet som kapital varierte. Noen anså det som helt greit hvis begge parter var med på det. Andre så ned på guttene som mottok de seksuelle tjenestene fordi de anså det som umoralsk og normbrytende, selv om det sjelden ble omtalt som kjøp av sex. Jentene ble lettere stemplet som « horer » eller « sluts », mens guttene oppnådde status for å ha ligget med mange og ble i verste falt omtalt som « fuckboys ». Mye kan tyde på at en del unge gjør noen slike erfaringer uten at det preger dem nevneverdig videre i livet, mens det for enkelte kan være veien inn i noe som på sikt gjør at man selger seksuelle tjenester som voksen. Alvorlige konsekvenser kan også bli resultatet når det er lite refleksjoner rundt frivillighet, andres grenser, samtykke og lovverket innad i miljøene dette forekommer i. Vi har blitt gitt flere eksempler på personer som har blitt anklaget eller tiltalt for voldtekt, ulovlig filming og fotografering, seksuelle krenkelser og overgrep. Vi har også fått historier om deling av bilder hvor seksuelt innhold forekommer, og hvor de som har blitt tiltalt eller anklaget, og miljøet rundt blir dypt sjokkert og fortvilet over anklagene fordi de ikke var klar over at det det gjorde var ulovlig.

I kartleggingsarbeidet fikk vi kjennskap til tre former for bytte av sex innad i ungdomsmiljøene: for innpass i miljøer, som ungdomsopprør og gjennom press. I en del tilfeller forekom disse tre formene for bytte av sex samtidig med glidende overganger, andre ganger hver for seg.

Vi har valgt å beskrive disse formene hver for seg med hvert sitt eksempel. Eksemplene bygger på historiene vi har hørt om i kartleggingsarbeidet.

Mellom jevnaldrende for innpass

I 2016 skrev både VG Helg⁵ og A-magasinet⁶ om hvordan det i noen ungdomsmiljøer i Oslo er vanlig at unge jenter utfører seksuelle tjenester på eldre gutter for innpass i miljøer, på fester, for å være med i en gjeng eller for «rullepass» på russebusser.

«FØRSTE ÅRET PÅ VIDeregående» - EN HISTORIE OM SEX MOT INNPASS

«Allerede i 10.klasse begynte vi å snakke om hvordan vi skulle bli kjent med de som styrte alt det kule som skjedde når vi begynte på videregående. Alle vet at det er en gjeng blant 3. klasse-gutta som styrer alt det som er verdt å få med seg, så siste året på ungdomskolen sjekket vi hvem av gutta som da gikk i 2.klasse som virket tøffest og begynte å ta kontakt med dem. For venninnene mine og meg var det viktigste med de tre årene at vi skulle ha det gøy med de rette folk, ikke gå rundt som anonyme «nobody». Når du skal gå på en skole med nesten 1000 elever er det viktig å være i forkant og bli kjent før skoleåret begynner.

Det var lett å få kontakt med gutta. Vi ble invitert på vors. De skulle skaffe øl og sted. Indirekte var både de og vi klar over at de forventet noe tilbake. Vi hooket med dem og hadde det gøy, og lot de kjenne på hva de hadde i vente hvis vi fikk være en del av gjengen fra høsten av. Det var uttalt at vi var deres «rullekul», altså førstisjentene som kom til å kjempe om rullepassene til bussen deres i russetida, og at de kunne kreve ganske mye av oss for at vi skulle være de utvalgte».

I vår kartlegging fikk vi også høre en del historier om jenter som ønsket å feste med eldre gutter og som gjorde ulike seksuelle handlinger for å være med i revygrupper, deltakelse i «fadderuker», bli invitert på fester, være med på reiser, hytteturer og rulling. Både A-magasinet og VG Helg beskriver dette som «den nye, grenseløse ungdomskulturen». I vår kartlegging var vi interessert i å se nærmere på om

dette virkelig var noe som var vanlig hos ungdom generelt i Oslo, eller om det forekom mer blant noen ungdom i enkelte miljøer. Vi fant at bytte av sex ikke er vanlig blant ungdom flest i Oslo, men at forekommer i enkelte miljøer og at det kun gjelder noen ungdommer i disse miljøene.

I kartleggingsarbeidet fikk vi også høre om noen sub-kulturer blant unge der bytte av sex var utbredt. For å bli en del av disse gruppene ble det ansett som naturlig at man deltok i disse bytterelasjonene da det ble definert som en del av livsstilen subkulturen representerte.

Mellom jevnaldrende som ungdomsopprør

Gjennom kartleggingsarbeidet ble vi fortalt om flere miljøer der informantene våre hadde inntrykk av at ungdommene byttet sex seg imellom som en form for «opprør» mot livet de ellers levde. Ungdommene som gjorde dette ble ofte omtalt som pliktoppfyllende og typisk «flinkiser» som av og til koblet av ved å gjøre noe normbrytende på fritiden. Ofte skjedde bytte av sex i disse miljøene i forbindelse med festing og et høyt konsum av alkohol og eksperimentering med illegale rusmidler som cannabis, marihuana, kokain og MDMA. I noen tilfeller ble vi også fortalt om typisk «flinke piker» som byttet sex med gutter

«MAN MÅ JO VÆRE LITT CRAZY OGSÅ» - EN HISTORIE OM BYTTE AV SEX SOM UNGDOMSOPPRØR

«Vi er generasjon perfekt: vi er pliktoppfyllende, flinke på skolen, vi jobber frivillig, trener, er venner med foreldrene våre og engasjerer oss politisk. Noen ganger er jeg så lei av å være perfekt og jeg får lyst til å gi faen og gjøre noe litt crazy. Jeg synes det er lættis å tenke på at jeg sugde tre gutter etter hverandre på fest for å være med på hyttetur og at jeg hadde gruppesex med dem på hytteturen den påsken. «Det skulle du ha visst», tenker jeg noen ganger når jeg kommer på kontoret til studieveilederen for å snakke om jeg skal studere juss eller medisin, eller når jeg steker vafler med bestemor».

5 «Sex uten grenser», 20. august 2016

6 «Prisen for å henge med russen», 13. mai 2016

som var «badboys» og som tilhørte kriminelle ungdomsmiljøer som jentene ellers ikke hadde tilknytning til. I kartleggingsarbeidet fikk vi også høre historier om jenter som inngikk i bytterelasjoner som et ungdomsopprør etter å ha levd i familier med streng sosial kontroll og begrenset handlingsrom. Ofte handlet dette om minoritetsjenter som ikke hadde fått deltatt på aktiviteter som ungdom flest fikk delta i og som til slutt fikk nok. Disse jentene brøt enten med familien sin, for så å utagere med hard festing, seksuell utforskning og ved å inngå i bytterelasjoner, mens andre byttet sex i det skjulte. Dette vil vi komme nærmere inn på senere i rapporten i delen om sårbarhetsfaktorer og motiv for å bytte sex.

Mellom jevnaldrende som et resultat av forventningspress

Forventningspress, både mellom unge og selvpålagt press, var et tema mange informanter snakket om. Noen fortalte om gutter som aktivt brukte makten sin som «rullesjef», fadder eller «revygruppesjef» til å legge et forventningspress på jentene der de indirekte eller direkte krevde seksuelle tjenester for å la dem være med. Et eksempel kunne være «opptaksprøver» eller invitasjoner til arrangementer på Facebook der det sto «hva kan du tilby oss hvis du får bli med?».

En del fortalte om historier der jentene trodde de måtte yte seksuelle tjenester for innpass, for å holde på en kjæreste eller for være «en av de kule», og at jentene ofte la mye press på seg selv eller andre ved å si «alle gjør jo det», «dette må vi gjøre hvis vi skal få være med» eller «ingen liker priprne jenter».

Bytte av sex mellom unge og voksne

De fleste historiene vi hørte om bytte av sex mellom unge og voksne handlet for det meste om mistanker, men i noen tilfeller var bytte av sex også uttalt. Historiene vi fikk fortalt handlet både om unge gutter og jenter som byttet sex mot penger, gaver, reiser, taxiturer og hotellopphold, og unge som hadde sex med voksne fordi de trengte et sted de kunne overnatte eller mat. Noen følte seg tvunget til det fordi de var i en vanskelig livssituasjon, mens andre gjorde det fordi de ønsket å ha en livsstil de ikke hadde penger til ellers. Noen hadde også sex i bytte mot voksenkontakt og omsorg.

«JEG TRODDE VI VAR PÅ VEI TIL Å BLI KJÆRESTER» - EN HISTORIE OM BYTTE AV SEX OG FORVENTNINGSPRESS

«Jeg ble kjent med henne da jeg gikk i tredjeklasse og hun i første. Hun kom bort til meg og gutta på en fest, hun synes det var kult å henge med gjengen min. Vi gikk inn på et rom og hadde sex. Jeg likte henne godt og inviterte henne med på fest helgen etter og sånn fortsatte det hele våren. Hun tok sjelden kontakt på skolen eller på hverdager, men når helgen nærmet seg spurte hun ofte hva jeg skulle når vi begge var pålogga chatten og spurte om hun kunne bli med. Jeg tenkte at hun kanskje var sjenert og at det var derfor hun nesten alltid tok kontakt i helgene når det var alkohol og fest inne i bildet.

Etter noen måneder tok jeg kontakt på en tirsdag og spurte om hun ville komme hjem til meg. Svaret hennes var «Er det nødvendig? Må vi ha sex midt i uka også?». Jeg skjønnte ingenting, det var ikke nødvendigvis sex jeg hadde i tankene da jeg sendte henne meldingen, jeg hadde lyst til å henge med henne og kanskje se en film. Da jeg skrev dette ble hun tydelig irritert og svarte at hun ikke var dum og at hun visste at hun måtte ligge med meg for å få henge med gjengen min, det var jo noe alle visste. «Hvorfor tror du ellers jeg har sex med deg?», skrev hun. Jeg ble helt sjokka, jeg likte henne jo og trodde faktisk at hun likte meg også. Jeg mista respekten for henne etter det og viste flere bilder jeg hadde tatt av henne når vi hadde hatt sex til de andre gutta. Det var sikkert dårlig gjort, men jeg synes hun hadde vært skikkelig kjip mot meg også».

Noen få informanter kjente unge homofile gutter som byttet sex med menn som de kom i kontakt med på internett. Disse guttene fikk ofte store pengesummer for å ha sex med eldre menn, og omtalte det ofte for «vinn-vinn»-situasjoner, de fikk både penger og sex, mens andre hadde dårlige erfaringer med grenser som hadde blitt strukket for langt fordi de ble tilbudt mye penger. I noen miljøer kjente hjelpeapparatet også til at unge gutter tipset hverandre om hvordan man kunne finne kunder og anbefalte hverandre bytte av sex som en «enkel» måte å tjene penger på. Andre fortalte om skeive gutter, som ikke hadde kommet ut av skapet, som hadde blitt tilbudt gaver og

penger mot sex i forbindelse med at de hadde søkt etter en sexpartner på nett. Noen kjente også til unge jenter og gutter som fortalte at de hadde en «sugardaddy» eller «sugarmama» som ga dem gaver, og ting, og tok dem med på fine «dater» eller turer. Når de spurte hva ungdommene ga tilbake ble det ofte spøkt bort med «du vet» eller «nei, å være sammen med meg er vel nok» og latter.

Mistanker om bytte av sex mellom voksne og unge handlet ofte om unge som ikke ønsket å bo hjemme hos foreldrene, i fosterhjem eller på institusjon og som ofte overnattet hos voksne de ikke var i familie med når de rømte hjemmefra. Når hjelpeapparatet forsøkte å spørre hvem disse voksne var, fikk de ofte til svar at personen var snill og lot dem sove der og at de fikk mat. Noen ganger fikk ungdommene også gaver som klær eller andre ting de trengte, omsorg og skyss til ting de skulle på fritiden. Noen ungdommer omtalte også disse voksne som kjærester, men i de fleste tilfellene ble den voksne referert til kun som «en venn», «en mann jeg kjenner» eller «en dame jeg har møtt». Det var ofte uklart hvordan de hadde blitt kjent med disse voksne. Noen informanter fortalte også om at de hadde hørt rykter om jenter og gutter som møtte menn på kjøpesenteret, solstudioer og i sentrumsområder i Oslo og byttet sex mot ulike goder. Flere fortalte at det ofte ble snakket om ungdom som betalte taxiturer med ulike seksuelle tjenester. Hvor vanlig dette var visste informantene ikke, da det som oftest handlet om enkelttilfeller eller rykter i ungdomsmiljøene.

Bytte av sex via kontakt på internett

«Hvis du leter etter unge du kan bytte sex med er det jo mye lettere å logge seg på nett enn å vake rundt på Oslo City og Oslo S»

Mange av informantene i vår kartlegging sa at de trodde mesteparten av kontaktetableringen for bytte av sex skjedde gjennom ulike plattformer på internett. Plattformer som ble nevnt var ulike chat og datingapper, sosiale medier, via online spill og annonser. Det ble fortalt om unge som hadde sex på webkamera eller sendte seksuelle bilder mot penger eller gaver. Videre ble det fortalt om personer som ble kjent på nett og møttes ulike steder som i bil, på hotell, hjemme, solstudioer, handlesenter eller offentlige toaletter og hadde sex mot ulike vederlag.

KONTAKT GJENNOM FELLES INTERESSER

Pia er 15 år og er en «gamer». Hun tilbringer mye tid alene foran PCen og chatter ofte med de andre spillerne. Flere av spillerne anser hun som vennene sine selv om de ikke har møtt hverandre ansikt til ansikt. På chatten blir hun kjent med Oskar. Han er 25 år og opptatt av de samme tingene som henne. De skriver mye om gaming, men etter hvert begynner han å spørre henne om andre ting, om hvordan hun ser ut og om hun har bilder av seg selv. Pia sender et bilde. Hun får positiv respons, han synes hun er kjempepen og hun blir smigret. Oskar har en kjæreste, men han synes hun er kjedelig og sier at han er interessert i et forhold «på si». Kunne Pia tenkt seg å være hans «sugarbabe», kanskje? Pia vet ikke hva det er, og spør. Han vil kjøpe fine gaver til henne og de kan gjøre morsomme ting sammen, og så kan de dra på et solstudio og ha sex. Pia synes det høres spennende ut og sier ja til å treffe han. Oskar vipser henne 1000 kroner så hun kan kjøpe sexy undertøy til deres første treff.

Det var store variasjoner i hvor mye informantene i kartleggingen snakket med ungdommene om hva de gjorde når de var på nett, hvilke nettsider og apper de brukte og om de i hovedsak snakket med personer de kjente eller ikke. En del var opptatt av at det for noen ungdom var vanlig at de hadde hele sitt sosiale liv på nett og at de hadde venner og bekjente som de aldri hadde møtt IRL, men som de likevel brukte mye tid på å snakke med på nett og som de omtalte som både venner og kjærester. Noen hadde møtt ungdom som fortalte at det var andre bak profilene enn det de opprinnelig hadde fått oppgitt. Andre var bekymret for de ungdommene som ofte fortalte at vennene og kjærestene på internett var en del eldre enn dem selv og at de sto i fare for å inngå i relasjoner der maktbalansen var skjev. En del mente det er utbredt å sende nakenbilder, men var usikre på hvor ofte man fikk noe annet enn bilder eller kommentarer tilbake. Et par informanter hadde hørt om jenter som hadde tatt betalt for nakenbilder.

7 «In real li fe» - altså møtes ansikt til ansikt og ikke kun på nett

«SJENERØS OG ERFAREN KVINNE SØKER UNG GUTT»

Petter, 17 år, logger seg på Tinder en kveld. Han har lyst på sex. Forrige uke hadde han sex med en jente på 23 han møtte der. Han synes det var spennende å ha sex med en som var voksen og mer erfaren enn han selv, så han har skrevet på profilen sin at han liker voksne og erfarne damer. Plutselig dukker det opp en melding fra en dame som er 35 år. Hun er på jobbreise i Oslo og kjeder seg på hotellet, skriver hun. Har han lyst til å finne på noe? Hun understreker at hun er sjenerøs og liker å hygge seg litt ekstra når hun er i Oslo.

Petter får noen bilder av henne og han synes hun er både pen og sexy, men er hun ikke litt gammel for han? Damen gir seg ikke så lett, hun skriver at hun bor i en suite og at de kan bestille både drinker og mat gjennom roomservice, hun betaler selvfølgelig. Hun skriver også at hun fantaserer om alt det morsomme de kan gjøre sammen, det er boblebad i suiten.... Petter synes det er spennende og drar ned på hotellet. De har sex og bestiller dyr vin og god mat. Når han skal gå på skolen neste morgen gir hun han 3000 kroner «fordi hun satt pris på selskapet hans» og sier han skal kjøpe seg noe fint. De avtaler at de skal møtes neste gang hun kommer til Oslo.

Noen kjente til ungdom som hadde hatt sex mot gaver eller penger med personer de traff gjennom «dating-sider» eller «datingapper», mens andre hadde blitt kontaktet på sosiale medier av ukjente som ønsket å kjøpe sex av dem.

Bytte av sex mot rusmidler

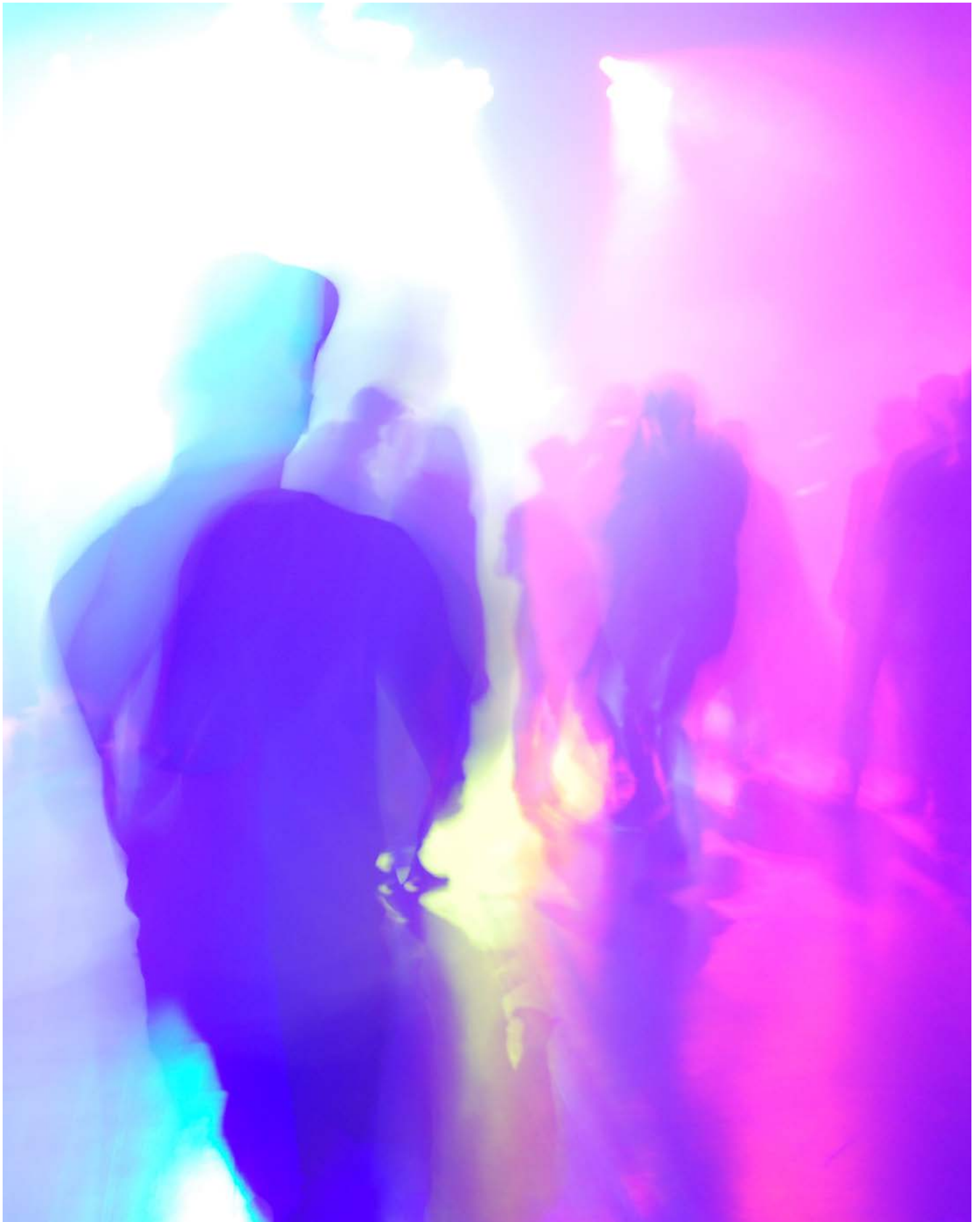
At sex byttes mot rusmidler i ulike miljøer var noe de fleste vi intervjuet i denne kartleggingen var klar over. De fleste hadde hørt om jenter som byttet sex for å få tilgang til rusmidler, men få hadde hørt om gutter. De aller fleste antok at guttene begikk ulike kriminelle handlinger, som salg av narkotika, ran og tyveri for å skaffe seg rusmidler, selv om noen kanskje hadde hatt mistanke om at de «gjorde andre ting også». Mange av de vi intervjuet forbandt sex mot rusmidler med tunge, narkotiske stoffer som heroin og amfetamin. En del hadde også hørt om jenter som hadde sex

«DE PASSET PÅ OSS» - EN HISTORIE OM SEX MOT RUSMIDLER OG BESKYTTELSE

«Da dama mi og jeg begynte å henge i det miljøet var vi ganske unge, hun var vel 15 og jeg 16. Det var mye festing, ofte i flere døgn på rad. Vi ble kjent med et annet par, de var i begynnelsen av 20-åra. De var veldig opptatt av at det foregikk mye rart i miljøet og at man ikke kunne stole på alle, men at de kunne passe på oss. Så når vi var med på disse store festene hang vi ofte med dem. De skaffa oss dop, passet på at vi ikke fikk i oss ting som var farlig for oss, passet på at vi drakk vann og spiste litt og ba folk holde seg unna hvis de ble klåfingra på dansegulvet. De hadde mye respekt innad i miljøet. Selv om de aldri sa det, så skjønnte vi at det var forventet at vi hadde sex med dem ettersom de ga oss dop, sørget for at ingen plaget oss og at vi ikke ble for fjerne eller mistet kontrollen. De var glad i kinky sex og hadde eksperimentert mye, så vi var med på en del vi aldri hadde gjort hvis det bare var oss to»

mot cannabis, marihuana og alkohol. Noen kjente til miljøer der bruk av «partydop» i større grad var utbredt og hvor ungdom ofte byttet sex for å få tak i rusmidler. Flere hadde hørt om unge personer i rusmiljøet som hadde eldre «kjærester» eller «venner» som «passet på dem». Disse hadde høy status og mye respekt i miljøene, og inngikk i bytteforhold der de passet på de yngre ved å gi «opplæring» i rusbruk, gi bort rusmidler og passe på at det ikke skjedde noe farlig når de var rusa, mot at de hadde sex når de hadde lyst på det. Dette var kjent i både «partymiljøer» og tyngre rusmiljøer.

Flere fortalte at utfordringer med tilgang på, og penger til, røyk, alkohol og snus som har 18 års aldersgrense og som mange unge brukte mye tid og energi på å skaffe. I de fleste tilfellene fikk ungdommene personer over 18 år til å kjøpe dette for dem uten at det ble krevd noe gjentjenester, men vi ble også fortalt historier om unge som det ble mistenkt ga seksuelle tjenester for å få røyk, alkohol og snus både til jevngamle og til voksne. Vi hørte også noen historier om unge gutter som hadde blitt tatt for å stjele øl eller snus. Da de ble tatt hadde guttene fortalt at det de hadde stjålet ikke var til dem, men til noen jevnaldrende

jenter som hadde sagt at de skulle utføre oralsex på guttene hvis de skaffet øl og snus.

Sårbarhetsfaktorer og motiv for å bytte sex

I det følgende presenteres kartleggingens funn hva gjelder motivene for å bytte sex og faktorer i ungdommers liv som kan gjøre dem sårbare for å inngå i relasjoner hvor de bytter sex. Det er viktig å merke seg at dette ikke betyr at ungdom som har en eller flere av disse sårbarhetsfaktorene i sin situasjon har erfaring med å bytte sex, men at dette er faktorer som kan føre med seg økt sårbarhet.

Bytte av sex blant unge skjer, som nevnt, oftest i gråsoner knyttet til forelskelse, utforskning av seksualitet, utforskning av egne og andres grenser, press, prostitusjon, tvang, overlevelse og som en løsning på en vanskelig livssituasjon. Det forekommer både mellom jevnaldrende og mellom eldre/ynge, barn/voksen. Unge som bytter mottar blant annet penger, gaver, ting, mat, klær, overnatting, reiser og opplevelser mot sex. Noen bytter også sex mot voksenkontakt, tilhørighet, nærhet eller for innpass i miljøer.

Dårlig selvbilde, ensomhet og mobbing

Å være ensom, ha dårlig selvbilde og/eller bli utsatt for mobbing var en sårbarhetsfaktor mange av informantene våre snakket om. Ungdom som hadde et begrenset sosialt liv med jevnaldrende ble ofte beskrevet som søkende etter tilhørighet og bekreftelse, og kunne dermed også være villige til å gå langt for å oppnå nettopp dette. Flere erfarte at disse ungdommene ofte søkte etter venner på internett og i ulike subkulturer, og at personer som ønsket å utnytte unge lett «screenet» de sårbare ungdommene og inngikk i relasjoner hvor ungdommene fikk den bekreftelsen de søkte etter. En del hadde erfart at ungdommene kom glade og stolte, og fortalte at de hadde fått seg nye venner eller en kjæreste. Når informantene spurte mer om hvem vennene eller kjæresten var og fikk beskrevet relasjonene, anså de at maktforholdet var svært skjev og at sex var premisset for at relasjonene ble opprettholdt.

Erfaringer med seksuelle overgrep og vold

Det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep og vold ble forklart som en sårbarhetsfaktor fordi en del av ungdommene med slike erfaringer hadde et negativt forhold til seksualitet og dermed hadde lavere terskel enn andre for å

bruke sex til å oppnå andre goder enn sex i seg selv. Disse ungdommenes kommentar var ofte at «jeg er ødelagt fra før, så jeg bryr meg ikke».

Noen beskrev også ungdom som ikke hadde begrep om hvordan de skulle sette grenser for seg selv fordi grensene deres hadde blitt tråkket over fra de var små, og at de derfor ofte havnet i utnyttelses- og byttesituasjoner uten å helt forstå hvorfor og hvordan de havnet der. Videre fikk vi historier om unge som fra de var barn alltid hadde fått gaver og positiv oppmerksomhet etter overgrepene de hadde vært utsatt for og som derfor aktivt brukte sex for å oppnå det samme når de ble eldre, også når de søkte omsorg og voksenkontakt fra voksne i hjelpeapparatet.

Psykiske problemer og selvskading

Det å slite psykisk, være deprimert eller ha mye angst ble også nevnt som sårbarhetsfaktorer. En del fortalte om destruktiv atferd hos ungdom som slet psykisk. Flere fortalt om ungdom som hadde problemer med å sette grenser og som ofte oppsøkte miljøer hvor det fantes mange som ønsket å utnytte sårbare unge og hvor det var grobunn for destruktive seksuelle relasjoner. Det ble fortalt om ungdom som igjen og igjen inngikk svært uheldige relasjoner og havnet i vanskelige situasjoner uten at de selv kunne forklare hvorfor det skjedde, og at dette ofte var ungdom med tunge psykiske problemer.

Maria har i perioder slitt med alvorlige psykiske problemer gjennom hele oppveksten. I ung alder utagerte hun ofte seksuelt i perioder da hun var tungt deprimert, noe som bekymret voksne rundt henne og som førte til mye «styr». Hun har også drevet med en del kutting og de voksne rundt henne er veldig opptatt av å følge med på dette. Maria er sliten og lei av maset, hun vil bare være i fred. Ved en tilfeldighet blir hun tilbudt sex mot penger. Hun oppdager at å ha sex mot penger gir henne den samme følelsen av kontroll som kuttingen gjør og hun opplever det også som angstregulerende. I skjul begynner hun å selge sex til voksne menn. Hun slutter å utagere og kutte seg. De voksne rundt er fornøyd og er glade for at hun har «blitt frisk».

Flere hadde kjennskap til unge som brukte bytte av sex som en form for selvskading. Disse ungdommene hadde ofte en historie med andre former for selvskading, som selvmordsforsøk, kutting og spiseforstyrrelser. Disse ungdommene beskrev at bytte av sex ga dem samme følelse av kontroll som når de kuttet seg selv eller kastet opp maten de hadde spist, men at bytte av sex var noe de kunne gjøre mer i skjul ettersom det ikke ga synlige merker på kroppen.

Høyt rusbruk

Ungdom som ruser seg mye ble ofte nevnt som svært sårbare for å gå inn i bytterelasjoner. Å ruse seg koster penger og en del ungdom har ikke nødvendigvis penger til å finansiere et høyt rusbruk. Ved avhengighet av rusmidler erfarte hjelpeapparatet at terskelen for å bytte sex mot rusmidler ble senket når behovet for rus ble sterkt. Flere fortalte også om ungdom som byttet sex for å finansiere rusbruket til både seg og sin partner. Videre beskrev noen en kultur innad i en del rusmiljøer hvor bytte av sex ble sett på som vanlig. Sex i bytte for å motta beskyttelse fra eldre i miljøer som var preget av mye kriminalitet, seksualisert vold og utnyttelse er ikke uvanlig.

Å ha et høyt forbruk av røyk, alkohol og snus ble også nevnt av noen som sårbarhetsfaktorer ettersom det var 18 års aldersgrense på å få kjøpt det og svært dyrt. Flere kjente til ungdom som hadde byttet sex enten mot snus, røyk og/eller alkohol eller for å skaffe seg penger til det.

Usikkerhet knyttet til seksuell orientering

Flere vi snakket med hadde erfaring med unge som hadde byttet sex i forbindelse med usikkerhet knyttet til seksuell orientering. Historiene vi ble fortalt handlet om gutter som var homofile, unge som ønsket å skifte kjønn og transpersoner. For noen av disse ungdommene hadde bytte av sex skjedd som et ledd i utforskning av egen seksualitet, mens det for andre hadde oppstått bytterelasjoner som svar på et ønske om bekreftelse og tilhørighet. Andre hadde erfart at voksenpersoner i noen av miljøene ungdommene oppsøkte, utnyttet usikkerheten ungdommene følte knyttet til egen seksualitet, og tilbød de unge fine gaver og store pengebeløp i bytte mot sex og innpass i miljøer. Det ble også beskrevet enkelte skeive miljøer med en høy grad av aksept for å benytte sex som kapital, også mellom unge og voksne.

Tarik kommer fra en kultur der homofili er uakseptabelt. Fra han var 12 år har han kjent seg tiltrukket av andre gutter og han føler mye skam knyttet til dette. Som 15-åring blir han kjent med en annen mann i miljøet som viser seksuell interesse for han. De har sex og treffes jevnlig, han får ofte penger etter de har hatt sex. Etter hvert opplever Tarik mannen som veldig kontrollerende og ønsker å avslutte forholdet. Mannen truer da med å fortelle miljøet de er i at Tarik er homofil og legger vekt på skammen og sanksjonene familien vil oppleve: «Ingen vil gifte seg med søstrene dine når de får vite at du er homo, faren din kan ikke delta i klubben lenger og moren din vil bli sett på som en dårlig oppdrager». Tarik forteller ikke om bytteforholdet og tvangen han har vært utsatt for før han begynner å studere som 19-åring og kommer inn i et nytt miljø. Først da klarer han å bryte med mannen som har truet han.

Ungdom som var skeive, men som levde i miljøer der det ikke var akseptert og derfor måtte skjule sin seksuelle orientering, ble beskrevet som særlig sårbare. Det ble fortalt om ungdom som, i all hemmelighet, var i kontakt med voksne på nett for å utforske sin seksualitet. Det var eksempler på unge som hadde gått inn i bytterelasjoner der den som de byttet sex med truet med å avsløre deres seksuelle orientering hvis ungdommene ikke utførte de seksuelle tjenestene som var ønsket.

Kognitive utfordringer

Ungdom som hadde kognitive svakheter eller nedsatt kognitiv funksjonsevne ble nevnt som særlig sårbare for å havne i utnyttelsesforhold og bytterelasjoner. Begrunnelsene var at de ikke alltid har like gode forutsetninger for å vurdere konsekvenser og sette grenser, sammenlignet med jevnaldrende. Hjelpeapparatet ga uttrykk for at disse ungdommene var særlig mottakelig for oppmerksomhet, og da også seksualisert oppmerksomhet fra voksne.

Begrenset handlingsfrihet og sterk sosial kontroll

Flere av personene vi intervjuet hadde en bekymring for sårbarheten hos ungdom som levde i familier og miljøer med sterk sosial kontroll og begrenset handlingsfrihet.

Ungdommene som ble beskrevet måtte tilbringe mesteparten av fritiden med familien og hadde svært strenge regler knyttet til seksualitet og ære. Familien var ofte en del av et miljø hvor miljøets egne normer for rett og galt var viktigere enn det formelle lovverket i Norge.

Som ungdom flest var også ungdommene i disse miljøene nysgjerrige på sex, samtidig som normene i miljøet de levde i omtalte sex som noe som tilhørte ekteskapet. Sex med andre enn en ektefelle var en stor synd, og ungdommene skammet seg ofte over sine seksuelle tanker og relasjoner. Mange av ungdommene manglet grunnleggende kunnskap om kroppens anatomi generelt, og hadde sjelden integrert det man lærer i grunnleggende seksualitetsundervisning. I tillegg hadde de sjelden snakket med andre om grenser og hva som var lov og ikke lov når det kom til sex, da dette ble oppfattet som irrelevant siden de likevel ikke skulle ha sex før de giftet seg.

Poi kommer fra en familie og et miljø med svært streng sosial kontroll. Det er viktig å være snill og pliktoppfyllende, og gjøre som foreldrene sier. Mens venner er ute på date, klirer med gutter på bakerste rad på kino, går på fest og får kjæresten, sitter Poi hjemme med familien. Til slutt får hun nok. På vei til skolen bytter hun klær og sminker seg, hun vil gjøre som de andre jentene og leve livet. Poi har lært lite om kropp, grenser og sex, og kunnskapen hun har kommer i hovedsak fra ting hun har sett på film og lest om at «alle gjør». Nå skal hun leve livet! Hun begynner å ha sex med gutta på skolen, ofte mot røyk, alkohol eller «småpenger». Ryktene om hva Poi gjør når familien og hun kastes ut hjemmefra. Hun blir plassert på en institusjon som hun ofte rømmer fra. Når hun er på rømmen bor hun ofte hjemme hos eldre menn hun «treffer ute». Barnevernet er ganske sikker på at hun får bo hos disse mennene mot at hun har sex med dem, og hun kommer ofte tilbake til institusjonen med dyre vesker, nye solbriller, smykker og moteriktige klær som hun ikke vil fortelle hvor kommer fra.

Noen av disse ungdommene ble omtalt som sårbare fordi de ofte utforsket sex i hemmelighet og gjerne på internett. Flere hadde kjennskap til unge gutter og jenter som hadde

hatt sex med personer de hadde møtt på nett, og noen av disse hadde fått betaling eller gaver for det. Ungdommene hadde reflektert lite over at dette var et bytteforhold. Flere hadde kommet inn i bytteforhold de oppfattet at de ikke kunne bryte, fordi sexpartneren truet med å avsløre at de hadde hatt sex eller legge ut seksuelle bilder på nett. Hjelpeapparatet mener at det finnes voksne og jevnaldrende som bevisst inngår i seksuelle relasjoner med disse ungdommene fordi de er sårbare og at de er klar over at de kan kontrollere dem med trusler.

Flere fortalte om gutter og jenter som visste at de måtte gifte seg med en som foreldrene eller familien plukket ut til dem, og at de ikke hadde noe de skulle sagt når det kom til tiltrekning eller kjærlige følelser for sin fremtidige ektefelle. Enkelte av ungdommene var opptatt av at de måtte «leve livet» før de skulle gifte seg, noe som ofte skjedde med en gang de ble 18 år eller når de var ferdige på videregående. For disse ungdommene ble det å utagere seksuelt en viktig del av ungdomstiden ettersom de skulle «gjøre alt», som andre bruker et helt liv på, i løpet av et par år. De inngikk ofte i destruktive og grenseløse seksuelle relasjoner, hvor bytte kunne være en del av relasjonen. Ungdommene var ofte enige i at disse opplevelsene ikke tilførte dem noe positivt seksuelt, men det var underordnet fordi det ga dem følelsen av å gjøre noe andre ungdom gjorde før «livet var over og de måtte gifte seg».

Det ble også fortalt om gutter og jenter som hadde levd under ekstrem kontroll og som brøt med familien sin. Når de flyttet hjemmefra etter bruddet med familien utagerte de ofte på en grenseløs og risikofylt måte, og kom inn i bytterelasjoner som kunne lede til både overgrep og traumer.

Livsstil og miljø som krever høyt forbruk og dyre statussymboler

Det å leve i et miljø hvor ungdom flest har en livsstil der høyt forbruk og dyre merkevarer anses som status, ble nevnt som sårbarhetsfaktorer av noen av informantene våre. De fortalte om unge som levde i miljøer der de fleste var svært pengesterke, men som selv hadde en familie med dårlig råd eller «gjennomsnittlig» inntekt. Enkelte av informantene kjente til ungdom fra familier med begrenset økonomi som plutselig hadde samme utstyr som ungdom fra familier med sterk økonomi. Når voksne i hjelpeapparatet spurte hvor

tingene kom fra, svarte noen unnvikende, mens andre sa at de hadde fått seg en jobb de tjente veldig godt på. Noen hadde observert disse ungdommene i bil med voksne menn på fritiden og mistenkte sterkt at pengene og tingene kom fra bytte av sex.

Det ble også fortalt om en jentegjeng som kom fra familier med «normal» inntekt. Jentene var veldig opptatt av dyre ting og ville se «perfekte ut». Forbildene var ofte unge bloggere som tjente mye på bloggingen sin og som hadde en livsstil jentene drømte om. Foreldrene hadde ikke råd til å kjøpe tingene jentene ville ha og jentene selv kunne heller ikke tjene nok penger til tingene de ønsket seg gjennom en vanlig deltidsjobb. Disse jentene hadde fortalt at de visste om andre som drev med «sugardating» og som fikk dyre gaver og faste pengebeløp fra rike, eldre menn de hadde sex med. Jentene virket nysgjerrige på å prøve dette ut, men hadde tatt det opp med en miljøarbeider og selv kommet frem til at de synes det virket farlig å treffe menn de ikke kjente.

Dårlige sosioøkonomiske kår

«Det disse ungdommene snakker mest om, er at de ikke vil ende opp som foreldrene sine»

Å bo i en familie med dårlig økonomi ble av mange nevnt som sårbarhetsfaktor. Det å ha lite penger i seg selv ble ikke nødvendigvis nevnt som det mest sårbare, men dårlig økonomi ble ofte fremhevet som et symptom på andre omfattende sosiale problemer i livet. Fattigdommen som ble beskrevet hadde ofte vedvart gjennom flere generasjoner og innebar blant annet at foreldrene ikke hadde arbeid. Noen hadde familiemedlemmer med store psykiske eller fysiske helseplager, utbredt vold og rusbruk, de bodde trangt og hadde ofte lite penger til å delta i organiserte fritidsaktiviteter eller til å kjøpe ting ungdommene ønsket seg. Disse ungdommene bodde ofte i områder hvor mange hadde de samme, omfattende sosioøkonomiske utfordringene i livet sitt.

«Hva skjer når de sårbare finner hverandre? Noen ganger finner de støtte og trøst hos hverandre, andre ganger trekker de seg mot harde miljøer med mye vold, rus og kriminalitet»

Mange av ungdommene i slike miljøer tilbragte meste parten av fritiden sin sammen med andre ungdommer. Ettersom det ofte både var trangt om plassen og en del andre problemer i hjemmet, traff de hverandre ute. Disse ungdommene følte ofte tilhørighet med hverandre og sammen drømte de om hvordan de skulle komme seg bort fra miljøet og den vanskelige livssituasjonen. At disse ungdommene er sårbare for å begynne med vinningskriminalitet eller bytte seksuelle tjenester var mange oppmerksomme på og bekymret for. I noen av ungdomsmiljøene kunne man også se en tendens til at dyre ting ga høy status, det var et tegn på at man ikke var en «taper». Hjelpeapparatet erfarte at de dyre statussymbolene ble anskaffet gjennom ran, tyveri eller salg av rusmidler, men noen hadde også erfart at ungdommene indirekte hadde hintet om at de byttet sex mot gaver eller penger.

Det ble også fortalt et par historier om unge jenter som byttet sex for å spe på inntekten til familien. Dette handlet om jenter som hadde mange små søsken og som opplevde at de basale behovene som mat og klær ikke ble dekket av familiens inntekt.

Miriam bor sammen med foreldre og 4 søsken i en leilighet på 80 kvadratmeter. Hun går i andre klasse på videregående skole. To uker før 18 årsdagen hennes sier moren at hun må flytte når hun fyller 18 år. «Hvor skal jeg bo da?», spør Miriam fortvilet. «Det er ikke mitt ansvar når du er 18», svarer moren. Miriam har en deltidsjobb, men tjener ikke nok penger til å dekke utgiftene til en leilighet. Hun ringer NAV for å be om råd. De sier at foreldrene har forsørgelsesplikt for henne så lenge hun går på videregående.

Miriam avtaler med søsteren at hun skal sove i kjellerboden, foreldrene er nesten aldri der. Søsteren skal låse henne inn på kvelden når foreldrene har lagt seg, dusjing og vasking av klær får gjøres når foreldrene er ute. Etter to måneder i kjellerboden orker ikke Miriam å bo skjult lenger. En mann hun har møtt på nærsentret noen ganger har sagt at hun kan bo der. Han virker snill, men han har vært ganske tydelig på at han forventer noe tilbake hvis hun skal bo hjemme hos han. Hun flytter inn og blir det hun beskriver som hushjelp og elskerinne.

Flere fortalte om utfordringer knyttet til trangboddhet og store barnefamilier. Enkelte av informantene kjente til historier fra området de jobbet i hvor ungdom ble kastet ut hjemmefra i en alder av 18 år fordi det ikke var plass til de hjemme lenger. En utfordring for disse ungdommene var at de ofte gikk på videregående skole og at foreldrene dermed hadde et forsørgelsesansvar for dem. Ungdommene i slike situasjoner ble omtalt som særlig sårbare når «det kom til bytterelasjoner». Hvordan de løste situasjonen sin varierte: noen fikk bo hos venner, andre sov i kjellerboder og noen ble låst inn hjemme av søsken etter foreldrene hadde lagt seg og dro før foreldrene hadde stått opp. Det var flere eksempler på ungdom som flyttet inn til eldre personer, hvor de fikk kost og losji mot at de bidro med husarbeid og hadde sex med de som eide boligen.

Mangel på omsorg og trygge voksenpersoner i livet

I løpet av ungdomstiden har mange unge behov for å distansere seg fra foreldrene sine og ha større grad av privatliv enn tidligere. Samtidig er dette en periode i livet som byr på mange utfordringer knyttet til overgangen mellom å være barn og skulle bli voksen. Stabile og trygge voksenpersoner er viktig for ungdom flest, og kan fungere som en «trygg havn» når livet byr på utfordringer.

Mange vi intervjuet var opptatt av hvor viktig det var at ungdom hadde foreldre som var tilstede i livet til de unge både emosjonelt og praktisk. Ungdom som ikke fikk omsorg, støtte, veiledning og oppfølging fra foreldre eller andre nære omsorgspersoner, ble av mange sett på som sårbare i søken etter bekreftelse og omsorgen de savnet fra foreldrene. Andre ble sett på som sårbare fordi det ikke ble satt noen grenser i livene til ungdommene og at de mer eller mindre kunne gjøre som de ville, både når det gjaldt alkohol, festing, kjærestes, sex, innetid og venner uten at foreldrene stilte spørsmålsteget eller «satt ned foten».

Flere fortalte historier om ungdom som hadde foreldre som sørget for at alt det praktiske var i orden: penger, skole, lekser, klær og mat, men at den emosjonelle tilstedeværelsen og interessen for ungdommens liv var begrenset og noen ganger fraværende. Dersom ungdommen fikk ulike problemer og hjelpeapparatet tok kontakt, kunne flere fortelle om foreldre som omtalte ungdommene som «håpløse» eller «dumme i hodet» og «at de kunne skylde seg selv når de gjorde så idiotiske ting». Ofte

var foreldrene mer opptatt av at ungdommenes problemer forstyrret de voksnes egne liv og planer. Eksempler var at de ikke kunne være så mye på jobb som de hadde behov for, at de måtte reise hjem fra ferieturer eller dra hjem fra selskapeligheter de selv var på. Flere av informantene hadde erfart at ungdommene i disse familiene ofte kunne gå ganske langt i destruktive handlinger for å få foreldrenes oppmerksomhet, mens andre inngikk i relasjoner med andre voksne for å få omsorgen og bekreftelsen de ikke fikk hjemme. Vi ble fortalt om flere ungdom med en slik familiesituasjon som hadde inngått i bytterelasjoner hvor de byttet sex mot voksenkontakt og omsorg.

Ungdom som kom fra hjem med omsorgssvikt, konflikt, vold og overgrep ble nevnt av en del som særlige sårbare i utforskning av seksualitet, egne grenser og forelskelse. En del av disse ungdommene var preget av traumer og problemer knyttet til svik i relasjonene fra sine nærmeste omsorgspersoner. De ble beskrevet som ekstra søkende etter bekreftelse, at de hadde lite kunnskap om grensesetting samtidig som de manglet erfaring med hva trygge og gjensidige relasjoner innebar. Denne kombinasjonen førte til at de var sårbare for å kunne bli utnyttet både fysisk og psykisk fra jevnaldrende og voksne.

Unge som kjøper eller bytter til seg sex

I kartleggingen spurte vi informantene om de hadde kjennskap til ungdom som kjøpte eller byttet til seg sex. Det var et fåtall av dem vi intervjuet som hadde kunnskap om unge som kjøpte eller byttet til seg seksuelle tjenester. De som kjente til dette visste om gutter som kjøpte eller byttet til seg sex fra jenter eller kvinner. En informant kjente til unge jenter som hadde kjøpt sex av en ung gutt.

Bytte mellom unge

De historiene vi hørte om var i hovedsak bytte av sex mellom unge, som er beskrevet i tidligere i rapporten. Noen av informantene hadde tatt opp bytte av sex med guttene som tilbød rullepass, tilgang til fester og innpass mot sex og spurt om hva de tenkte om praksisen. Mange av guttene mente at det var jentene som la presset på seg selv og at de sjelden la opp til slike bytterelasjoner.

«Jeg spurte han hva han tenkte om at alle jentene som ville være med og rulle måtte suge gutta på bussen, om de likte det. Svaret jeg fikk var 'Om de likte det? Det har jeg

EKSEMPEL FRA KLARA KLOK

Hei, jeg er en 17 år gammel gutt som lurer på om jeg kan ha blitt voldtatt eller om jeg er kriminell.

Jeg var på ferie med noen venner i sommer og debuterte med alkohol. Det gikk ikke så bra. I 01:00 tiden blir jeg så full at jeg bare husker noen få hendelser. Jeg husker at jeg satt på noe som må ha vært en strippeklubb/horehus og at en av vennene mine også var der. Husker ikke hvordan jeg kom meg dit. Det neste jeg husker et at jeg skulle gå å kjøpe noe å drikke og fikk det servert av en av "stripperne". Da blacket jeg ganske kraftig ut. Tror kanskje det kan ha vært noe i glasset. Når jeg kom til meg selv igjen i 3 halv 4 tiden så har jeg det jeg tror må ha vært en hore på fanget. Hun kjefter på meg fordi jeg ikke får ereksjon mens hun gir meg oralsex. Jeg bare sitter der ganske skremt og prøver å oppfatte situasjonen. Etter kort tid går "stripperen" vekk og sier at jeg må komme meg ut, "tiden er ute". Jeg husker så vidt at jeg fant en av vennene mine spyene midt på gaten og vi kom oss etter lang tid i en taxi.

Neste dag sjekker jeg kontoen min og det er trukket penger derfra. Jeg ble livredd for at pappa skal sjekke saldoen min som han selvfølgelig gjorde. Jeg vet ikke om det står noe i nettbanken om hvor de pengene ble brukt men jeg tør ikke spørre pappa. Fant på en unnskyldning om at jeg hadde lagt ut mye å skulle få igjen. Jeg hadde på mirakuløst vis ikke

mistet telefon eller kort. Men at noe av det var vekke, antakelig stjålet.

Jeg sliter med å fungere normalt nå, 2 måneder etter hendelsen og det blir verre og verre. Jeg lurer på om jeg er kriminell eller voldtektsoffer og plages helt jævlig med skyldfølelse og jeg angrer så utrolig på at jeg prøvde alkohol og antakeligvis har kjøpt en hore. Jeg ville aldri ha gjort noe sånt edru. Aldri. Har og lest at man kan straffes som sexualforbryter for dette, men jeg gjorde det jo ikke med vilje og hadde ikke ereksjon en gang. Hvis det på noen måte skulle komme frem så er jeg livredd for å bli sett på som sexkjøper for det er jeg virkelig ikke. Jeg angrer på at jeg i det heletatt dro på den ferien. Jeg føler meg brukt men er og redd for at jeg kan bli straffet for det. Er redd for å ikke få jobb når jeg blir stor og siden jeg betalte de pengene med kort så vet jeg ikke om den strippeklubben kan stjele identiteten min eller utpresse meg for penger senere i livet. Jeg lurer på hva jeg skal gjøre og hva dere mener har skjedd her. Jeg vil heller dø enn å bli stemplet som sexkjøper. Har ikke fortalt noen om hendelsen men er redd for at den skal komme frem på ett eller annet vis.

Burde jeg eventuelt anmelde dette? Føler meg utnyttet og har lært på skolen at hvis man har sex med personer som har blackout så er det voldtekt.

Mvh traumatisert og redd gutt.

ikke tenkt på. De ville jo rulle, vi ville ha blowjobs. Det var jo vinn-vinn for begge parter»

Informantene som hadde tatt dette opp med guttene det gjaldt hadde fått ulike reaksjoner. Flere opplevde at guttene hadde reflektert lite rundt praksisen og at de omtalte det som noe «alle gjør». Holdningen var ofte at de anså det som uproblematisk å ha sex med noen for å gi innpass, hvis begge parter fikk noe ut av byttet. Disse guttene var opptatt av å dekke egne behov, og antok ofte at den andre parten også likte det ettersom de var med på det.

Andre gutter oppfattet bytterelasjonene som mer problematisk. De ønsket at jentene skulle like dem for den de var, ikke fordi de var i en gjeng eller med på en russebuss. Disse guttene synes det var vanskelig å vite når en jente likte dem eller kun hadde sex med dem for innpass, og synes det var ekkelt å tenke på at en jente kunne hatt sex med dem og ikke hadde hatt lyst til det.

Noen av informantene hadde snakket med gutter som hadde blitt anklaget for overgrep og tvang i forbindelse med bytterelasjoner. Felles for disse guttene var ofte at de ble svært sjokkert over anklagene, og ble både fortvilet og skamfulle når jentens oppfattelse av relasjonen var så ulik deres egen oppfatning. Ofte hadde disse byttesituasjonene skjedd i forbindelse med at partene var ruspåvirket.

Unge som betaler for sex

I denne delen har vi valgt å hente ut to historier om unge gutter som har stilt spørsmål til Klaraklok.no⁸ etter at de har betalt noen andre for sex.

Begge historiene gjenspeiler en del av det informantene våre fortalte om unge gutter de kjente til som hadde kjøpt sex. Det var i hovedsak helsepersonell som hadde vært i kontakt med disse guttene som ofte tok kontakt fordi de ønsket å teste seg for seksuelt overførbare infeksjoner. De fleste hadde kjøpt sex i alkoholpåvirket tilstand og en del hadde gjort det på guttetur til utlandet. Fokuset når de oppsøkte helsepersonell var ofte skam og «smitteangst». Guttene var ofte opptatt av å fortelle at de kun hadde kjøpt sex en gang og at de ikke ville gjøre det igjen.

Vi ble også fortalt om noen gutter som oppga at de hadde kjøpt sex fordi de ønsket å debutere seksuelt og bli seksuelt kompetente før de begynte å ha sex med jevnaldrende. Disse guttene var ofte redd for å gjøre noe feil eller dumme

seg ut med en sexpartner, og så på det som en løsning at de kunne «lære om sex» gjennom å betale for det.

En av informantene våre hadde kjennskap til noen unge jenter som hadde kjøpt sex av en jevnaldrende gutt. Informanten kjente ikke til jentene, men gutten de hadde kjøpt sex av. Han hadde beskrevet jentene som forskjellige med ulik bakgrunn. En del av jentene ønsket nærhet og følte seg ensomme, på tross av at de hadde nettverk og venner. Andre ønsket å debutere seksuelt med en som var erfaren og ville derfor betale for det. Noen hadde sagt at de stolte på han og kunne ha sex uten å være redd for at noen tok bilder av dem, det gjorde ofte gutter ellers. Jentene som kjøpte sex av gutten var i alderen 14-25 år.

EKSEMPEL FRA KLARA KLOK

«Heisann. Jeg var utrolig dum en kveld ute på fylla, da jeg endte opp med å betale for sex med en utenlandsk kvinne i sikkert 30-åra... Nå er jeg livredd for at jeg kan ha HIV eller andre kjønnssykdommer, og verst av alt; Å gå rundt med den tanken i hodet resten av livet at en plass ute i den store verden kan jeg ha et barn som jeg aldri kommer til å vite om... Jeg vet at jeg hadde på kondom, men ettersom jeg var full, så vet jeg ikke om den var på hele tida eller om den sprakk eller noe... For meg er det utrolig vanskelig å leve en normal hverdag etter dette, og er inne på deprime-rende tanker og følelser stadig, og har ofte søvnløse netter... Det er akkurat som om jeg ikke har noen livsglede lenger... Er det på noen måte mulig å søke opp i et slags register om det er etterkommere etter meg, basert på DNA? Hilsen Gutt19år»

⁸ Helseinformasjonstjenesten Klara Klok har hatt ungdom og unge voksne i aldersgruppen 10 - 25 år som målgruppe. Hensikten med tjenesten var å gi god informasjon og veiledning om temaene kropp og helse, følelser, rus og seksualitet uavhengig av hvem du er og hvor du bor. Nettsiden er nå stengt for innsending av spørsmål, men spørsmål som ble stilt før 1.1.17 ligger fortsatt ute på nettsiden.

DEL 3

Hva vet vi fra forskning og annen dokumentasjon om unge som bytter sex?

Tall fra Ungdata

Ungdata er lokale ungdomsundersøkelser som tilbys gratis til alle landets kommuner og fylkeskommuner. Undersøkelsen innebærer at skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring svarer på spørsmål om ulike sider ved livet sitt. Ungdataundersøkelsene gjennomføres elektronisk i skoletiden. Det er NOVA i samarbeid med de syv regionale kompetansesentrene innen rusfeltet som har ansvaret for Ungdata⁹.

Spørsmål om salg/bytte av sex er ikke en del av de faste spørsmålene i Ungdata og det er derfor opp til hver enkelt kommune om de vil inkludere spørsmål om dette i sine lokale undersøkelser. Spørsmålet om bytte av sex i undersøkelsen er plassert i valgfrie spørsmål under kategorien «seksualitet» og formuleringen er følgende: «har du noen gang gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger e.l? »).

I perioden 2010-2016 valgte 53 kommuner å inkludere dette spørsmålet i sin undersøkelse. Pro Sentret har vært i kontakt med NOVA og spurt om tilgang til disse tallene. NOVA har ikke kunnet utlevere tallene ettersom det er kommunene selv som eier undersøkelsene og som bestemmer hvilke tall de ønsker å publisere. Pro Sentret fikk en liste med personer vi kunne kontakte i de kommunene som stilte spørsmålet. Vi valgte av kapasitetsgrunner å kontakte noen få kommuner som ligger i nærheten av Oslo (Kongsvinger, Lørenskog, Asker, Bærum, Ski og Moss) og spurte om vi kunne bruke deres tall i denne rapporten ettersom tallene kan gi en indikasjon på forekomsten blant unge på Østlandet. De kommunene som delte tall med oss gjengis under. Tallene fra «Ung i Trondheim 2013» og «Ung i Oslo 1996» er hentet fra offentliggjorte rapporter.

Under følger en tabell som viser tall fra utvalgte kommuner i Norge på spørsmål om salg/bytte av sex i Ungdata. Med unntak av Oslo¹⁰ gjengir vi kun tall fra undersøkelser fra de siste 5 årene ettersom denne kartleggingsrapporten har fokus på å beskrive dagens situasjon.

Som vi kan se i tabellen er tallene fra de siste årene høyere enn tallene fra «Ung i Oslo 1996». Samtidig viser tallene også at salg og bytte av sex er noe ungdom flest ikke har erfaring med. Selv om ungdom flest ikke har slike erfaringer, er det viktig å huske at undersøkelsene har mange respondenter, noe som innebærer at en lav prosent likevel utgjør ganske mange enkeltpersoner. Eksempelvis svarte over 200 gutter i Trondheim i 2013 at de hadde utført seksuelle tjenester mot betaling (Trondheim kommune, 2015:3).

Både «Ung i Oslo» og «Ung i Trondheim» har spurt om seksuelle tjenester mot betaling. I disse undersøkelsene ser vi at betraktelig flere gutter enn jenter svarer ja på spørsmålet. De andre undersøkelsene har spurt om seksuelle handlinger mot goder og eksemplifiserer noen slike goder. I disse undersøkelsene ser vi at kjønnsforskjellene jevner seg ut. Om det er tilfeldig at kjønnsforskjellene jevner seg ut, eller om det skyldes hvordan man spør eller geografiske forskjeller, har vi ikke grunnlag for å si noe om. Det kan imidlertid gi oss en indikasjon på at unge jenter oftere tar imot andre goder enn penger og at det derfor er avgjørende å stille spørsmålene på en måte som fanger dette opp.

Utfordringer knyttet til bruk av tallene fra Ungdata

Når det kommer til salg og bytte av sex knytter det seg flere utfordringer til Ungdatas tall.

⁹ Les mer om Ungdata her <http://www.ungdata.no/>

¹⁰ I Oslo har det som nevnt ikke blitt spurt om bytte eller salg av sex siden «Ung i Oslo 1996». Disse tallene er svært gamle, men vi gjengir de likevel ettersom denne kartleggingsrapporten omhandler Oslo

Studie/år	Antall deltakere	Alder	Spørsmålsformulering	Prosent gjennomsnitt for kjønn
Ung i Oslo/1996	Ca 12 000	8. og 9. trinn på ungdomsskolen og 1. trinn VGS	«Har du noen gang utført seksuelle tjenester mot betaling?»	2,1 % av guttene 0,6 % av jentene
Ung i Trondheim 2013	Ca 8000	Ungdomsskolen og 1. + 2. trinn VGS	«Har du noen gang utført seksuelle tjenester mot betaling?»	5 % av guttene 1,6 % av jentene
Ungdata Asker og Bærum 2014	Ca 10 000	Ungdomsskolen + 1.-3. trinn VGS	«Har du noen gang gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger e.l.?)»	4 % av guttene 3 % av jentene
Ungdata Kongsvinger 2015	Ca 1400	Ungdomsskolen + 1.-3. trinn VGS	«Har du noen gang gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger e.l.?)»	Ungdomsskolen 2 % av guttene 4 % av jentene VGS 4 % av guttene 3 % av jentene
Ungdata Lørenskog 2014	Ca 2400	Ungdomsskolen + 1.-3. trinn VGS	«Har du noen gang gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger e.l.?)»	Ungdomsskolen 2 % av guttene 2 % av jentene VGS 3 % av guttene 3 % av jentene

En utfordring er som nevnt formuleringen av spørsmålet. I undersøkelsene hvor de har stilt «har du noen gang utført seksuelle tjenester mot betaling» vil man ikke fange opp de som har byttet sex mot andre goder enn penger. Etter som vi vet at en del unge som selger/bytter sex ikke har mottatt penger som vederlag vil de kunne svare «nei» på dette spørsmålet. At Ungdata nå har justert spørsmålet om tematikken til formuleringen «Har du noen ganger gjort seksuelle handlinger for å oppnå goder (kontantkort, klær, sminke, alkohol eller andre rusmidler, penger e.l.?)» gjør at bytte av sex kommer mer frem i spørsmålet. Samtidig vet vi at en del unge også bytter seksuelle tjenester som ikke dekkes av denne spørsmålstillingen, som sex mot opplevelser (som reiser, restaurantbesøk, hotell-

opphold), for å dekke basale behov (husly og mat), omsorg (voksenkontakt, kjærlighet og nærhet, eldre kjæreste) eller bytte av sex som foregår mellom unge for innpass i miljøer (subkulturer, fester, rulling på russebuss osv). Formuleringene vil altså ikke fange opp hele aspektet av bytte av sex og tallene vil da trolig kun gi svar på det konkrete spørsmålet som er stilt.

En annen utfordring med å bruke Ungdatas tall er at undersøkelsene gjennomføres på skoler. Ungdom som av ulike grunner ikke møter opp på skolen vil ikke inngå i disse undersøkelsene. Ungdom som ikke er på skolen er ofte sårbar ungdom som skoleleie, fysisk og psykisk syke, unge uten lovlig opphold, på drift eller med rusproblemer. Vi antar at forekomsten av salg/bytte av sex kan

forekomme hyppigere blant sårbare unge som ikke nødvendigvis møter opp eller går på skole. En studie som bekrefter at flere sårbare unge har slike erfaringer sammenlignet med normalbefolkningen er en rapport fra Statens institusjonsstyrelse (SiS) i Sverige hvor man systematiserte erfaringene med bytte av sex til alle ungdommene som bodde på «särskilda ungdomshem», som er en form for barnevernsinstitusjoner¹¹. I perioden 2010-2013 gjennomgikk SiS hva alle ungdommene på «särskilda ungdomshem» hadde svart på spørsmålet «Har du någon gång haft sex i utbyte mot pengar eller andra förmåner?» i innskrivningsintervjuet ADAD¹². Forekomsten av erfaringer med å bytte sex blant ungdommene på institusjonene var betraktelig høyere enn hos ungdom ellers i Sverige, særlig blant jentene.

TALL FRA «SÄRSKILDA UNGDOMSHEM» (LUV OG LSV) I SVERIGE I PERIODEN 2010-2013

«Har du någon gång haft sex i utbyte mot pengar eller andra förmåner?»

Mellom 10 og 16 % av jentene på institusjonene svarte ja, og mellom 3 og 5 % av guttene.

Ungvold 2007-2015

I 2007 og 2015 gjennomførte NOVA «Ungvold» undersøkelser blant elever i 3. trinn på videregående skoler i Norge¹³. Undersøkelsene handlet om erfaringer med fysisk vold, seksuell vold og vold mellom foreldre. I begge undersøkelsene har det blitt spurt om erfaring med å ta betalt for å vise kjønnsorganet, bli fotografert eller filmet naken, onanere/beføle noen, ha oralsex, ha samleie, ha analsex og bli fotografert eller filmet i seksuelle situasjoner. Det ble også stilt spørsmål om ungdommen «kan tenke meg å gjøre det». I 2007 spurte de i tillegg om de «synes det er greit at andre gjør det».

Disse tallene ble ikke publisert da NOVA kom med rapporten «Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015»¹⁴ i 2016. Det er synd at disse tallene ikke har blitt publisert og analysert i lys av hva deltakerne svarte på de øvrige spørsmålene, både med

tanke på sosioøkonomisk bakgrunn, nasjonalitet og erfaringer med vold og overgrep. Hadde disse tallene vært tilgjengelig hadde vi hatt mer oppdatert kunnskap om hvem disse ungdommene er og en del om hvilke livssituasjoner de befinner seg i.

Hva sier forskning og annen dokumentasjon om hvem ungdommene som selger/bytter sex er?

«Ung i Oslo» fra 1996 er over 20 år gammel og ungdomstiden har forandret seg siden den gang, særlig med tanke på digitalisering og bruk av internett. Vi velger likevel å gjengi noen av funnene fra rapporten ettersom denne kartleggingsrapporten omhandler Oslo og dette er de siste publiserte kvantitative tallene vi har. Av annen forskning fra Oslo finner vi kun to kvalitative studier som omhandler unge som selger/bytter sex, begge fra starten av 2000-tallet (Hegna og Pedersen 2002, Jordheim Larsen og Pedersen 2005). Ettersom vi har såpass lite og oppdatert forskning fra Oslo vil vi supplere med noe annen forskning og dokumentasjon på feltet fra andre deler av Norge og fra Sverige.

Sosioøkonomisk bakgrunn

Både «Ung i Oslo» og «Ung i Trondheim» viste at ungdommene som svarte at de hadde hatt sex mot betaling var jevnt fordelt mellom sosiale lag (Trondheim kommune 2015:11, Hegna og Pedersen 2002:8). I «Ung i Oslo» skilte ungdommene seg heller ikke fra andre ungdom når det kom til skoleferdigheter, foreldretilsyn eller kontroll, men samlivsbrudd og høyt alkoholkonsum i familien var mer utbredt blant de som hadde tatt betaling for sex (Hegna og Pedersen 2002:8). I «Ung i Trondheim» skåret guttene som hadde hatt sex mot betaling høyere på at de holdt fritiden sin skjult for foreldrene sine, at de ikke stolte på foreldrene sine og at foreldrene ikke stolte på dem (Trondheim kommune 2015:11).

¹¹ Det svenske systemet er forskjellig fra det norske. Sverige bruker i høyre utstrekning tvang og lukkede institusjoner. LVU tilsvares omtrent av Barnevernsloven § 4-24. LSV (lagen sluten ungdomsvård) gjelder domfældte unge. På de «särskilda ungdomshemmen» altså ungdommer under både LVU og LSV.

¹² Adolescent Drug Abuse Diagnosis

¹³ Det var i underkant av 7000 respondenter i 2007 og rundt 4500 respondenter i 2015.

¹⁴ NOVA rapport nr 5/16, Svein Mossige og Kari Stefansen (red.)

TIDLIG SEKSUELL DEBUT

I «Ung i Oslo 1996» var gjennomsnittsalderen for første gang de hadde sex mot betaling 13,5 år blant guttene og 14,1 år blant jentene.

Omtrent 3/4 av ungdommene som hadde hatt sex mot betaling svarte at de hadde samleie-debutert.

Seksuelle erfaringer og holdninger

I «Ung i Oslo» var ungdommene som hadde hatt sex mot betaling overrepresentert når det kom til et høyt antall sexpartnere og tidlig seksuell debut. I UngKAB09 fra Sverige¹⁵ svarte 9 % av de som hadde byttet sex at de hadde debutert seksuelt før de var 15 år (Tikkanen, Abellsson og Forsberg 2011:115).

I 2003/2004 gjennomførte NOVA en studie om ungdom og seksualitet blant cirka 5000 elever ved videregående skoler i 9 regioner i Norge i forbindelse med et større internasjonalt forskningsprosjekt¹⁶. I denne studien ble det spurt om ungdommenes holdninger til å utføre ulike seksuelle tjenester mot betaling¹⁷. Guttene hadde en langt mer positiv holdning enn jentene, både når det kom til å bytte seksuelle tjenester mot betaling selv og aksept for at andre gjorde det (Abrahamsen og Mossige 2007:13). Videre viste rapporten at ungdommene som selv hadde vært utsatt for seksuelle overgrep eller hadde utsatt andre for seksuelle overgrep skåret høyere på villighet til å utføre ulike former for seksuelle tjenester mot betaling i fremtiden (Abrahamsen og Mossige 2007:26). I rapporten «Se mig» gjennomgås tallene fra en undersøkelse som ble utført av Ungdomstyrelsen i Sverige blant unge¹⁸ i 2008/2009. I den undersøkelsen ble det dokumentert en sterk sammenheng mellom å ha byttet sex og å ha vært utsatt for seksuelle overgrep. 12 % av de som hadde byttet

¹⁵ UngKAB09 er en studie fra Sverige om kunnskap, holdninger og erfaringer knyttet til seksualitet blant 15 000 i alderen 15-29 år.

¹⁶ «The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality», NOVA-rapport 18/07

¹⁷ Spørsmålene som ble stilt var «Om de kan tenke seg å gjøre» og «Kan akseptere at noen andre gjør det» om syv forskjellige typer seksuelle aktiviteter mot betaling i fremtiden

¹⁸ «Se mig – unga om sex och internet», en kvantitativstudie gjennomført i 2008/2009 av 2951 unge mellom 16 og 25 år i Sverige.

HOLDNINGER TIL BYTTE AV SEX, GRÅSONER OG SELVBESTEMMELSE

Utdrag fra «Følelser i drift. Om ungdom under 18 år som selger/bytter sex i Trondheim»:

«Mange av jentene forteller at de gjør som de vil med kroppen sin. Om de vil ruse seg eller selge sex så er det deres valg. De bestemmer selv over sin egen kropp.

Jentene vi har snakket med mener det er forskjell på det å få ting, opp imot det å få penger av menn for sex. De mener det er mer likt prostitusjon hvis man får penger. Det er vanskeligere å oppdage for foreldrene hvis man får ting istedenfor penger. Får man penger kan det være lurt å kjøpe nøytrale ting som man kan holde skjult, men kjøper man noe for pengene kan det være enklere at det blir fattet mistanke til hvor man har fått pengene fra. En av jentene forteller at moren oppdaget at hun hadde kjøpt et nytt lakkskjørt. Dette gjorde at mor ble mistenksom på hvor jenta hadde fått pengene fra. Jenta hadde da også solgt sex på et hotell i byen. Jenta var 15 år.

En av jentene vi har intervjuet uttalte at det er ikke alt man får man kan kalle for gaver. Får man en gave så forventes det ikke noe tilbake. Hun kaller ikke det å få dop eller andre ting for gave når hun må gjøre noe til gjengjeld, nemlig gi sex i bytte.

En annen jente fortalte at det er en følelsemessig forskjell på det å få gaver/ting for å ha sex eller å få penger for det. Ved gaver er det enklere å forholde seg til det man har gjort. Det er mer prostitusjon hvis man får penger. Gaver er likevel like nedverdiggende å innrømme i miljøet og for seg selv.

Når informantene snakker om prostitusjon snakker de om jentene på strøket i Oslo eller jenter de ser på film. De bruker ikke begrepet prostituert om seg selv eller andre som selger/bytter seksuelle tjenester i Trondheim. De uttaler også at det er vanlig at de blir tilbudt ting eller penger av menn eller gutter i miljøet de ferdes i. Også voksne menn utenfor miljøet tar kontakt og kommer med tilbud» (Borgerstrand og Grytbakk, 2004:24).

sex rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep/seksuell utnyttning de siste 6 månedene (Svedin og Priebe 2009:18, 167). I samme studie ble respondentene spurt om holdninger til å selge seksuelle tjenester. 43,3 % av respondentene svarte at de synes det var greit at andre byttet seksuelle tjenester hvis begge parter ville det og 10,9 % svarte at de kunne tenkt seg å gjøre det selv (Svedin og Priebe 2009:18). Også i denne undersøkelsen hadde guttene en mer positiv holdning enn jentene. De som selv hadde erfaring med å selge sex skåret høyere på positive holdninger til salg av sex enn de som ikke hadde slike erfaringer. Forfatterne av rapporten hevder at tallene viser at unge i Sverige har en liberal holdning til å bytte seksuelle tjenester (Svedin og Priebe 2009:26). Samtidig som holdningene er liberale er det kun 1,7 % som svarer at de har byttet sex og 11,4 % som svarer at de kjenner noen som har «hatt sex mot erstatning» (Svedin og Priebe 2009:154).

I studien «Bytte, kjærlighet og overgrep. Seksualitet blant unge i randsonen» (Jordheim Larsen og Pedersen 2005) intervjuet forskerne 60 ungdom som enten hadde falt ut av det vanlige skoleverket, tilbragt tid i Oslo sentrum eller vært i behandling for rusproblemer. Relasjoner der seksualitet ble brukt instrumentelt for å oppnå andre goder hadde begge kjønn erfaringer med, men et uventet funn var at gutter var lite bevisste på seg selv som seksuelt attraktive for voksne. «Gutter har dårligere blikk, svakere kompetanse på å lese slike situasjoner. Jenter så derimot ut til å være bevisste på seg selv som seksuelle aktører og også på faren for å bli seksuelt trakassert. Til tross for denne forskjellen så både gutter og jenter ut til å føle et overtak på voksne som kom med tilnærmelser i det offentlige rom», skriver forskerne (Jordheim Larsen og Pedersen 2005:9). Mange av jentene som ble intervjuet hadde et bevisst forhold til at de var i besittelse av en «seksuell kapital» som de benyttet i forhold til eldre kjærester som de fikk rusmidler og andre goder fra. Jentene opplevde det som greit å bruke sin seksualitet bevisst, både i kjæresteforhold og utenfor, og mente det var mer skadelig å inngå i slike relasjoner til personer de ikke kjente. Da Jannicke Borgerstrand og Anne Grytbakk (2004) kartla salg/bytte av seksuelle tjenester blant unge i Trondheim var jentene også bevisste på sin «seksuelle kapital» og at dette var noe de bevisst kunne bruke for å oppnå goder. De omtalte ikke bytterelasjonene de inngikk i som pro-

TILFELDIG PROSTITUSJONSDEBUT

Utdrag fra «Et usynlig marked? En feltbeskrivelse av gutter, menn og transpersoner som selger sex»

«Flere av guttene/mennene og tiltakene vi var i kontakt med i forbindelse med denne feltbeskrivelsen forteller om tilfeldige prostitusjonsdebuter på internett. For noen av disse guttene og mennene skjedde dette gjennom at de brukte internett for å komme i kontakt med andre gutter og menn for uforpliktende sex. Da de ble forespurt om de ville ha betalt for sexen, sa de ja til betalingen.

I andre tilfeller fortelles det om gutter som debuterer i prostitusjon fordi de er usikre på sin seksuelle orientering og ikke vil snakke med noen i omgangskretsen om det fordi de opplever homofili som tabubelagt. På grunn av usikkerheten benyttet de seg av internett for å lese mer om homofili og komme i kontakt med andre i samme situasjon. Gjennom internett ble det tydelig at det finnes mange som ønsker å kjøpe sex av unge gutter. Flere hjelpetiltak, organisasjoner, politi og menn som selger sex har fortalt slike prostitusjonsdebuthistorier. For disse guttene ble motivene for debuten i prostitusjon en kombinasjon av "lett-tjente penger", spenning, usikkerhet på seksuell orientering og seksuell eksperimentering. Flere forteller om debuten som en positiv erfaring, og at prostitusjonen for dem ble et middel de brukte for å bli trygg på sin seksuelle orientering, oppnå seksuell tilfredsstillelse, og at de "slo to fluer (penger og sex) i ett smekk". Andre forteller at en slik debut førte til at de ble utsatt for vold og overgrep» (Bjørndahl: 2010:29-30)

stitusjon. De samme funnene kom frem i en studie fra Ungdomsstyrelsen i Sverige fra 2010¹⁹. I den studien ble det gjennomført gruppesamtaler med 41 unge i alderen 13-19 hvor de unge fikk mulighet til å diskutere tema, resultatene og begrepene som ble brukt i «Se mig» fra 2009. Refleksjonene de unge hadde til «prostitusjon» handlet i hovedsak om hvordan en «prostituert» så ut, fremfor hvilke handlinger de gjorde.

¹⁹ «Jag syns, jag finns. Unga om sexuell exponering, prostitution och internet», Ungdomsstyrelsen, 2010

De dominerende refleksjonene var en rusavhengig kvinne som stod ved veikanten i nettingstrømper og mye sminke (Ungdomsstyrelsen 2010:25-26).

I Jordheim Larsen og Pedersen sin studie fra 2005 fikk de innsikt i en form for bytte av seksuelle tjenester hvor tenåringsgutter som vanket hjemme hos voksne menn som ga dem penger, røyk, alkohol eller vartet opp med spennende aktiviteter. Bare gutter som hadde utstrakt ruserfaring eller atferdsproblemer hadde kjennskap til slike menn i lokalsamfunnet og nabolaget (Jordheim Larsen og Pedersen 2005:9). Pro Sentret ble også fortalt om slike relasjoner da vi skrev en feltbeskrivelse om menn, gutter og transpersoner som selger seksuelle tjenester²⁰. Guttene som inngikk i slike relasjoner anså sjelden seg som homofile eller bifile, men var gutter som ruset seg, søkte spenning, likte å teste grenser, søkte voksenkontakt og/eller var ensomme (Bjørndahl 2010:30).

SALG AV SEX, SELVSKADING OG SELVMORDSFORSØK

Blant ungdommene med prostitusjonserfaring i «Ung i Trondheim 2013» svarte 33 % av guttene og 62 % av jentene at de hadde forsøkt å skade seg selv, og 23,5 % av guttene og 36 % av jentene at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv.

Guttene som hadde hatt sex mot betaling i Ung i Oslo oppga en langt mer positiv holdning til homofile enn de andre guttene i studien (Hegna og Pedersen 2002). I Ungdomsstyrelsens undersøkelse i «Se mig» skåret skeive gjennomgående høyere enn heteroseksuelle på positive holdninger til salg og kjøp av sex. 54,1 % synes det var greit at andre byttet seksuelle tjenester hvis begge parter ville det (42,7 % blant de heteroseksuelle) og 24,4 % svarte at de kunne tenkt seg å gjøre det selv (9,8 % av de heteroseksuelle). Flere studier fra Sverige viser også at personer som har byttet sex er overrepresentert blant skeive menn og kvinner (Svedin og Priebe 2009, Tikkanen, Abellsson og Frorberg 2011, Larsdotter og Jonsson 2011). Da Pro Sentret gjorde sin feltbeskrivelse om gutter, menn og transpersoner som selger seksuelle tjenester fortalte flere av guttene og tiltakene vi var i kontakt

med om prostitusjonsdebuter som ikke var planlagt. Dette skjedde gjerne etter kontaktetablering på internett for utforskning og uforpliktende sex, eller usikkerhet knyttet til seksuell orientering (Bjørndahl 2010: 29)

Psykisk helse

I «Ung i Oslo» hadde guttene med erfaring fra sex mot betaling fler depresjon- og angstsymptomer enn andre gutter. De oppga oftere at de var ensomme, at de kunne bli plutselig redd uten grunn, at de hadde søvnproblemer, at de følte seg trist eller nedstemt, sammenlignet med andre gutter (Hegna og Pedersen 2002:57). I «Se mig» svarte 20 % av de som hadde byttet sex at de var misfornøyd med livet sitt. I resten av ungdomsgruppen var tallet 8 %. Videre rapporterte mange av de som hadde byttet sex om et negativt selvbilde, høy forekomst av stressrelaterte problemer og at de anså sin egen helsetilstand som ganske eller veldig dårlig (Svedin og Priebe 2009:164-169).

Et av hovedfunnene fra «Ung i Trondheim» var at ungdommene med sexsalgserfaring skåret betraktelig dårligere enn resten av ungdommene i undersøkelsen når det kom til selvskading, selvmordsforsøk og psykisk helse. Blant guttene som hadde solgt sex svarte 12 % «nei» på spørsmålet om de trodde at de kom til å få et lykkelig liv, mot 2 % av alle guttene i ungdomsgruppa. Hele 33 % av guttene og 62 % av jentene svarte at de hadde forsøkt å skade seg selv. Videre svarte 36 % av jentene og 23,5 % av guttene at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv. Tallene på selvmordsforsøk hos de andre ungdommene i undersøkelsen var på henholdsvis 5 % av guttene og 10 % av jentene (Trondheim kommune 2015:11-13). Anne Grytbakk (2011) og Linda Jonsson (2012) beskriver i sine kvalitative studier unge jenters erfaringer med selvskading og bytte av sex. I disse studiene beskrives det hvordan noen jenter bruker salg av sex som en form for «usynlig selvskading» etter at hjelpeapparatet hadde oppdaget at de drev med synlig selvskading som å skjære seg eller lage andre merker på kroppen. For disse jentene hadde salget av sex en angst-dempende funksjon. I Johnssons studie fortalte jentene at å ha sex med de mest voldsomme kundene var mest angstdempende (2012:28).

²⁰ «Et usynlig marked? En feltbeskrivelse om gutter, menn og transpersoner som selger sex», 2010

RUS OG BYTTE AV SEX

Undersøkelser om unge som bytter sex viser at de ruser seg betraktelig mer enn øvrig ungdom, både når det kommer til alkohol, hasj/marihuana og andre narkotiske rusmidler. Dette gjelder både guttene og jentene.

Rusbruk

I «Ung i Trondheim» svarte 27 % av guttene og 25 % av jentene som hadde hatt sex mot betaling at de hadde brukt hasj eller marihuana. Blant de øvrige ungdommene lå tallet på 10 %. Litt over halvparten av guttene som hadde hatt sex mot betaling oppga at de hadde drukket så store mengder alkohol at de ble tydelig beruset. Dette var dobbelt så høye tall som i resten av ungdomsgruppa (Trondheim kommune 2015:12). I «Ung i Oslo» var også rusbruk et kjennetegn ved de som svarte at de hadde hatt sex mot betaling. Sammenlignet med de andre ungdommene i undersøkelsen hadde de et høyere nivå av alkoholrelaterte problemer, som at de ikke klarte å gå på skolen på grunn av alkoholinntaket dagen før og at de hadde hatt blackouts eller krangler i forbindelse med at de hadde drukket alkohol. De brukte også i langt større grad narkotiske stoffer, særlig heroin. Heroin var i svært liten grad utbredt blant ungdommer i denne aldersgruppen i Oslo, kun 1,4 prosent av guttene og 0,5 prosent av jentene i undersøkelsen oppga å ha hatt erfaring med heroin i løpet av det siste året. Blant gutter med sexsalgerfaring var det derimot hele 32,8 prosent som hadde brukt heroin, blant jenter 11,6 prosent (Hegna og Pedersen 2002:57). Intervjuundersøkelsen til Jordheim Larsen og Pedersen viste det samme. Ungdom med rusproblemer hadde langt større risiko enn andre for å bli utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet og overgrep. Relasjoner der seksualitet blir brukt instrumentelt for å oppnå andre goder, var også mye mer utbredt i denne gruppa. Dette gjaldt både gutter og jenter (Jordheim Larsen og Pedersen 2005:9). I UngKAB09 var personer som solgte sex også overrepresentert blant høykonsumenter av alkohol og cannabis, og hele 29 % var høykonsumenter av andre narkotiske rusmidler (Tikkanen, Abellsson og Frøberg 2011:115). Ungdomsundersøkelsen «Se mig» viste samme tydelige tendens: Blant de som hadde solgt sex

ER ALLE UNGE SOM SELGER SEX «RISIKOUNGDOM»?

I ung i Oslo var det 20 % av guttene og 25 % av jentene som hadde tatt betaling for sex som ikke rapporterte om problemer som rusmisbruk, alkohol og atferdsproblemer.

hadde 33,8 % brukt hasj eller marihuana de siste 12 månedene, 22,6 % brukt andre narkotiske rusmidler de siste 12 månedene og 14,6 % hadde drukket så mye alkohol at de følte seg beruset «i løpet av uken» (Svedin og Priebe 2009:170).

Atferdsproblemer, vold og kriminalitet

I Ung i Oslo rapporterte ungdommer som hadde solgt sex om høy forekomst av problematisk atferd som for eksempel vold, hæververk og vinningskriminalitet. De oppga langt oftere at de hadde vært ofre for vold og for trusler om vold. Mange oppga at de hadde oppholdt seg i sentrum av Oslo om kvelden og på natten. Sammenlignet med ungdommer uten sexsalgerfaring, oppga langt flere at de beste vennene deres var involvert i problematferd, så som alkohol- og rusmisbruk. Dette tyder på at fler av ungdommene var en del av et miljø der problematferd og rusbruk var mer utbredt enn i den allmenne ungdomsbefolkningen (Hegna og Pedersen 2002:57).

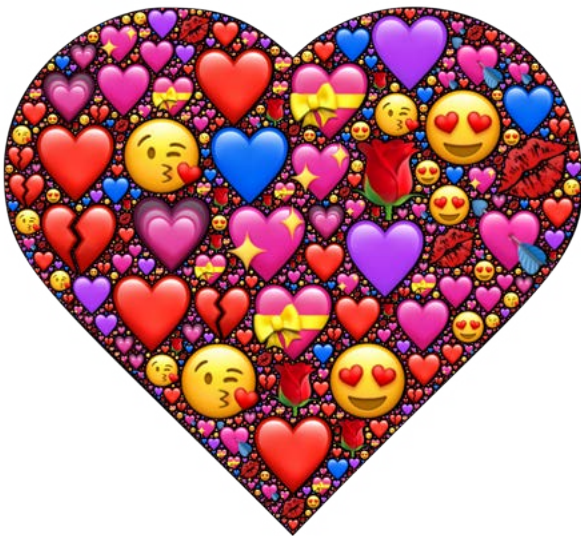
Hva sier forskning og annen dokumentasjon om arenaer ungdommene selger/bytter sex?

Det finnes som nevnt lite forskning og dokumentasjon fra de siste ti årene på hvor unge i Oslo selger seksuelle tjenester. Da Pro Sentret gjorde en sammenstilling av forskningen på feltet og samlet informasjon fra 11 aktører i hjelpeapparatet i Oslo i 2009²¹ ble følgende arenaer skissert i rapporten: internett, kontaktannonser i aviser, blader og på nett, Oslo sentrum, hjemme hos «menn i nabolaget», kjøpesentre og nærsentre, hos eldre «kjærester», spillehaller, svømmehaller og i enkelte innvandremiljøer (Bjørndahl 2009).

²¹ Se rapport her [file:///oslofelles/home-is/VEL/vel83498/Downloads/Tiltak%2010%20i%20Oslo%20Kommunes%20Handlingsplan%20\(1\).pdf](file:///oslofelles/home-is/VEL/vel83498/Downloads/Tiltak%2010%20i%20Oslo%20Kommunes%20Handlingsplan%20(1).pdf)

I 2010 skrev Pro Sentret en feltbeskrivelse om gutter, menn og transpersoner som selger seksuelle tjenester. Informantene i kartleggingen mente at guttene kom i kontakt med personene de solgte sex til på de arenaene unge generelt ferdes på. Eksempler som ble nevnt var internett, kjøpesentre, utenfor utesteder, i sentrumsområder, i rusmiljøer, på offentlige toaletter og pissoarer, kafeer, svømmehaller, bowlinghaller, kulturhus, jernbanestasjoner, kinoer og rundt asylmottak (Bjørndahl 2010:29). Da Uteseksjonen i Trondheim kartla gutter som selger sex fikk de informasjon om at det forekom på internett, utenfor utesteder, på kjøpesentret og hoteller (Trondheim kommune 2015).

I en NOVA-undersøkelse gjennomført i 2007 svarte 5 % av ungdommene som deltok at de hadde fått tilbud om penger eller gaver mot sex på internett (Suseg, Grødem, Valset og Mossige 2008).

Hva sier forskningen og annen dokumentasjon om unge som kjøper/bytter til seg sex?

Pro Sentret har ikke kjennskap til at det har blitt publisert tall på hvor mange unge som har kjøpt eller byttet til seg seksuelle tjenester i Norge. I NOVA-undersøkelsen «Ungvold 2007»²² og «Ungvold 2015»²³ ble deltakerne spurt om de hadde betalt for seksuelle tjenester med penger eller gaver. Tallene fra disse undersøkelsene er foreløpig ikke publisert.

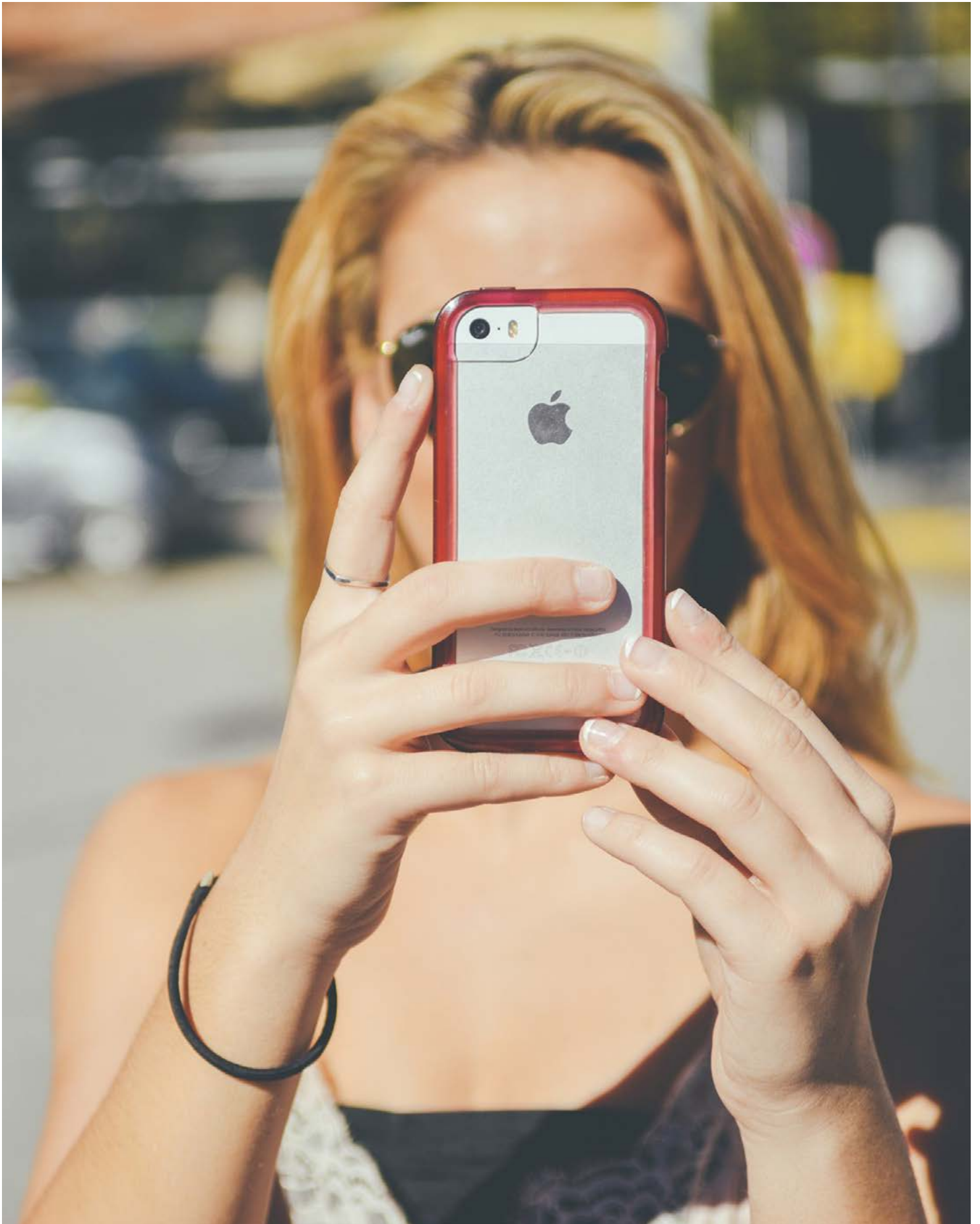
I «Se mig» svarte 0,6 % av ungdommene i alderen 16-19 år at de «noen gang hadde gitt vederlag²⁴ mot sex», mens 3,8 % ja på at de «kan tenke seg å tilby vederlag mot sex» (Svedin og Priebe 2009:154). Forekomsten var høyere hos skeive²⁵ hvor 2 %, mot 1,3 % blant heteroseksuelle svarte at de «noen gang hadde gitt vederlag mot sex» og 9,4 % , mot 4,5 % blant heteroseksuelle svarte at de «kan tenke seg å tilby vederlag mot sex» (Svedin og Priebe 2009:159). I Studien UngKAB09 svarte 5,4 % av mennene og 0,5 % av kvinnene i alderen 15-29 år at de noen gang hadde gitt en annen person et vederlag mot sex. Dette var noe mer utbredt blant personer som var født i et annet land enn Sverige, andregenerasjons innvandrere, personer utenfor arbeidsmarkedet, de med tidlig seksuell debut og høykonsumenter av alkohol, cannabis og andre rusmidler (Tikkanen, Abellson og Forsberg 2011:16).

²² Spørsmålet var både om «de siste 12 månedene» og «tidligere», og svaralternativene var «nei», «ja» og «antall ganger»

²³ Spørsmålet var om de hadde gjort de «i løpet av de siste 12 månedene» og svaralternativene var «nei», «ja, en gang» og «ja, flere ganger»

²⁴ Her har vi oversatt den svenske formuleringen «Sex mot ersättning» med «sex mot vederlag» på norsk.

²⁵ I aldersgruppen 16-25 år

DEL 4

Lovverket

Under følger en rask gjengivelse av lovverket som berører tematikken i denne kartleggingen.

Salg av seksuelle tjenester

Det er ikke straffbart å selge seksuelle tjenester i Norge, hverken for voksne eller mindreårige. Unge under 18 år kan likevel ikke selge seksuelle tjenester fritt uten at det offentlige griper inn. Dette følger av barnevernsloven § 4-24 og forarbeidene til loven, ot.prp. 44 (1991-92).

Barnevernsloven § 4-24 om Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke (1. ledd)

«Et barn som har vist alvorlige atferdsvansker

- ved alvorlig eller gjentakende kriminalitet
- ved vedvarende bruk av rusmidler eller
- på annen måte

kan uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret for barnet, plasseres i en institusjon for observasjon, undersøkelse og korttidsbehandling i opptil fire uker, eller i den kortere tid som er fastsatt i vedtaket. Ved nytt vedtak kan plasseringstiden forlenges med opptil fire nye uker».

MELDEPLIKT TIL BARNEVERNET?

I barnevernslovens forarbeider er gjentakende prostitusjon vurdert som et alvorlig atferdsproblem som krever at særlige tiltak iverksettes.

Kjøp av seksuelle tjenester

Kjøp av seksuelle tjenester er regulert av to bestemmelser i straffeloven.

Straffeloven § 316: Kjøp av seksuelle tjenester fra voksne

«Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som:

- a. skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
- b. oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c. på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år».

SEKSUELL HANDLING OG OMGANG

I kapittel 26 i straffeloven, som omhandler seksuallovbrudd, defineres seksuell handling som primært beføling av bryster eller kjønnsorganer og seksuell omgang som samleie, samleieliknende forhold, som for eksempel enhver form for inntrenging i kroppens hulrom av gjenstander eller kroppsdeler. Masturbasjon av en annen omfattes av begrepet dersom den har en viss intensitet.

Straffeloven § 309: Kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige

- «Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som
- Skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller handling med en person under 18 år ved å yte eller avtale vederlag,
 - oppnår seksuell omgang eller handling med en person under 18 år ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
 - på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får en person under 18 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter strengere bestemmelser, er straffen fengsel inntil 3 år».

OBS I praksis gjelder § 309 kun for unge mellom 16 og 18 år. Under 16 år gjelder lovverket om seksuelle overgrep. For barn mellom 14 og 16 år gjelder § 302 og § 303, og for barn under 14 år gjelder § 299, § 300 og § 301 i straffeloven

Grooming

Straffeloven § 306. Avtale om møte for å begå seksuelt overgrep

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling med barnet som nevnt i §§ 299-304, § 305 bokstav b eller § 311 første ledd bokstav a, har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon

Hallikvirksomhet er straffbart i Norge. Mange er ikke klar over at man kan tiltales for hallikvirksomhet selv om man ikke har tjent penger på andres prostitusjon.

Straffeloven § 315. Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon

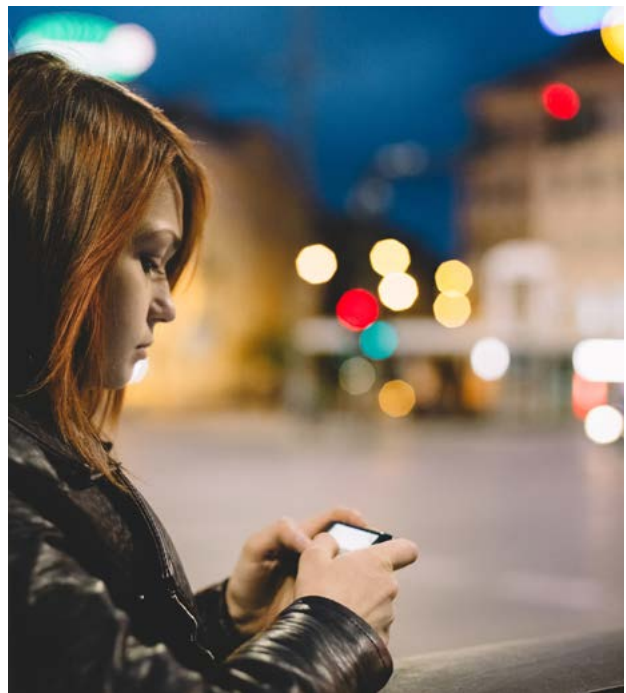
- «Med bot eller fengsel inntil 6 år straffes den som
- fremmer andres prostitusjon eller
 - leier ut lokaler eller forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grove uaktsomhet i så måte.

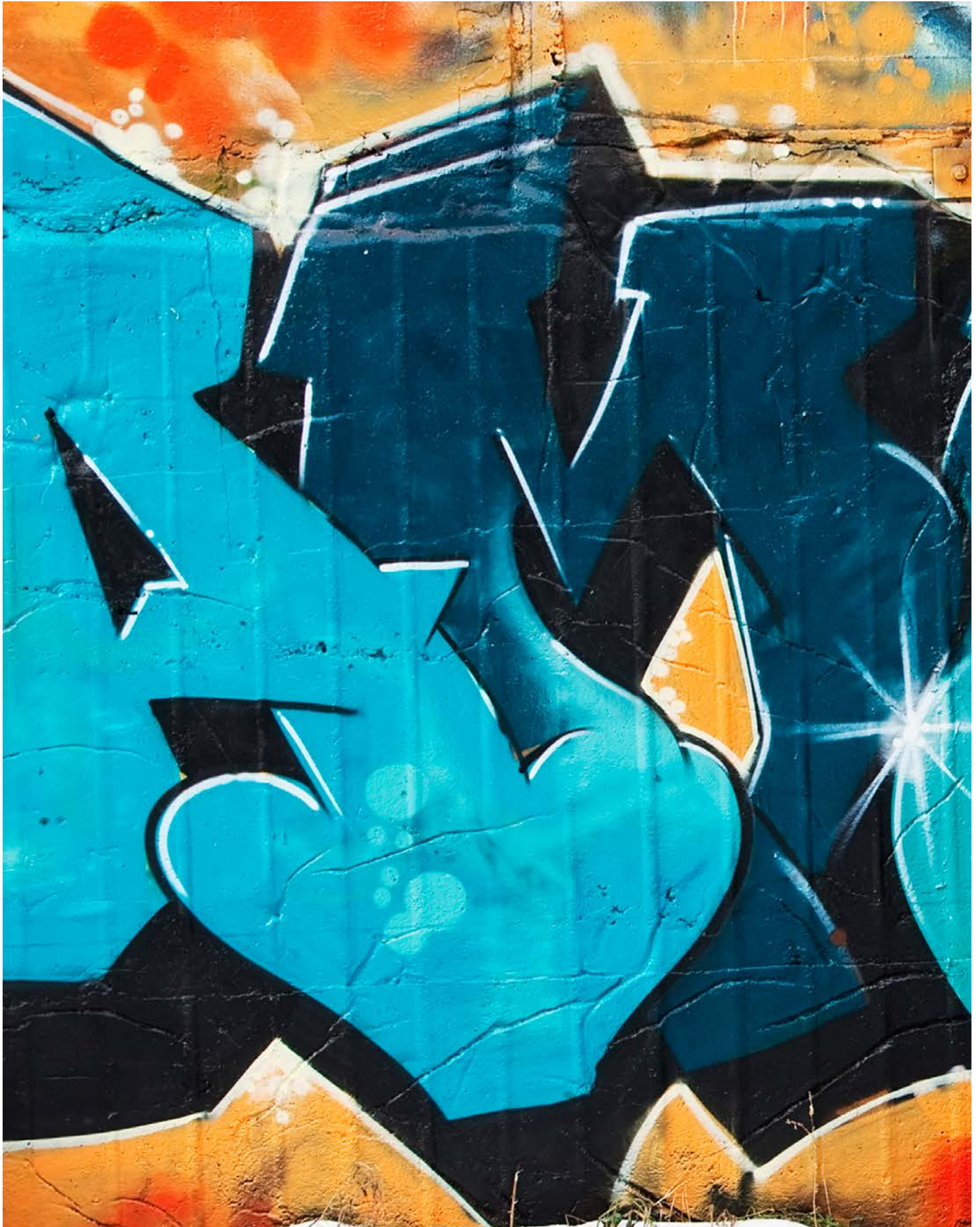
Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder.

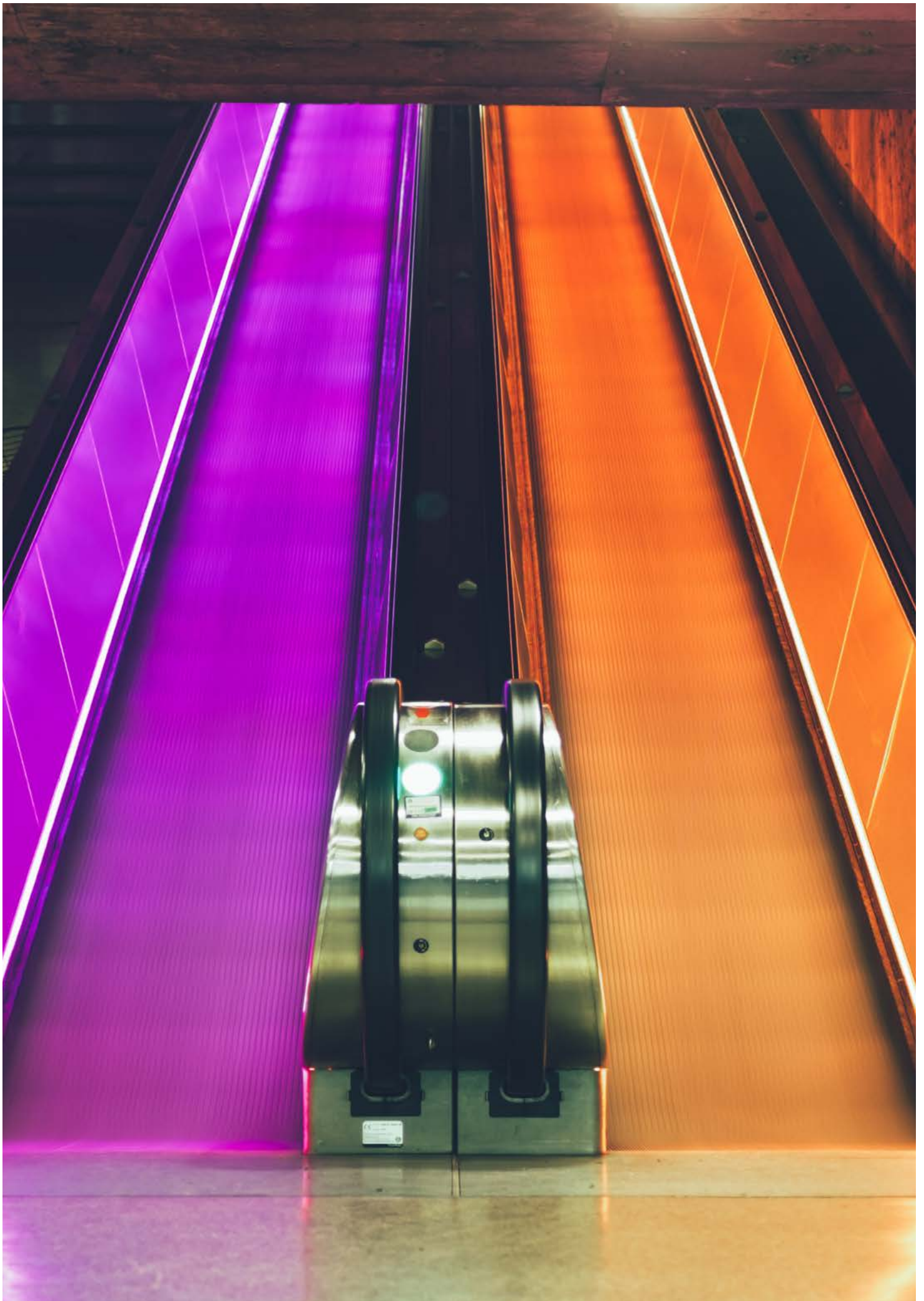
Med prostitusjon menes i denne paragraf at en person mottar vederlag for å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med en annen eller for å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv».

SEKSUELL LAVALDER OG KRIMINELL LAVALDER

I Norge er den kriminelle lavalderen 15 år, mens den seksuelle lavalderen er 16 år. Dette innebærer at man kan dømmes for seksuallovbrudd mot andre hvis man er 15 år, selv om man er under den seksuelle lavalderen.

DEL 5

Hvordan bør man snakke med unge om bytte av sex, grenser og gråsoner?

I kartleggingsarbeidet spurte vi informantene om hvordan de tenkte det var hensiktsmessig å snakke med ungdom om bytte av sex. Dette var også et tema i diskusjonsgruppene vi hadde med ungdom. I denne delen vil vi beskrive noen av de gode erfaringene hjelpeapparatet hadde med å jobbe med bytte av sex som tema, tips vi fikk fra diskusjonsgruppene og erfaringer fra Pro Sentrets arbeid med det å snakke om temaet.

Ettersom kartleggingen kun har hatt fokus på hva hjelpeapparatet erfarer gjennom sitt arbeid, har vi under gjengitt noen spørsmål unge har stilt om tematikken til Klaraklok.no, for å gi noen eksempler på hva ungdom lurer på.

Hva sa ungdommene?

I utgangspunktet ønsket Pro Sentret å gjennomføre flere enn to diskusjonsgrupper med unge til denne kartleggingen. Av ulike grunner som beskrevet i del 1 fikk vi ikke det til.

I gruppene diskuterte vi hva unge la i begrepene prostitusjon og bytte av sex, drøftet et par case og ba om råd til hvordan voksne burde ta opp tematikken med ungdom.

Prostitusjonsbegrepet og bytte av sex

«Jeg tenker på fattigdom og nød, og på folka nede i Skippergata»

«Det kan være glidende overganger. Det kan være sex mot penger, gaver eller tjenester. At noen gjør leksene dine for deg mot at du har sex med dem, for eksempel»

Generelt assosierte deltakerne i fokusgruppene prostitusjon med noe som ikke angikk unge i Norge, men i all hovedsak gjelder voksne kvinner som hadde det vanskelig. Når det kom til begrepet bytte av sex la de litt

SPØRSMÅL INNSENDT TIL «KLARAKLOK» OM BYTTE AV SEX

«Hei, Klara! Jeg er ei hore! og jeg er skamfull over det! men familien min har lite med penger, så jeg må av og til skulke skolen for å selge meg (sex med menn) mot betaling! noe jeg ikke vil! det er vondt og ekkelt, men tjener jo bra på det..... Er "Luxus-hore". Hva skal jeg gjøre, for å komme meg unna dette her? Jente på 16»

«Er det normalt at en gutt på 14 år kjøper sex?»

«Hei. Jeg ble kjent med en mann på 24 år på internett. Ok han sa at han ville ha sex med meg men jeg sa at jeg gjorde det bare for penger. er jeg en prostituert? ps. det var bare en gang»

«Hei. I helgen skulle jeg på fest til en veldig god guttevenn av meg. Jeg skulle ha med alkohol, men jeg kan ikke kjøpe så jeg spurte en venn av storebroren min som da kan kjøpe alkohol. Han sa ja, hvis jeg strippet får han! Jeg gjorde det og fikk alkohol! Er det ulovlig???»

«Jeg har ett spm angående prostitusjon. Jeg har solgt meg engang før.. Men nå prøver jeg å finne ut hvordan jeg kan gjøre det på nytt. Vil helst ha kunder jeg vet ikke vil gjøre meg vondt. Er det mulig at jeg kan gå ute på gata i Oslo og selge meg? Jeg selv synes ikke det er noe galt i å drive med dette. Jeg trenger ikke noe lang tekst om hvor dumt dette er, vil helst bare ha svar. Siden jeg bare er 16, så er det mye vanskeligere for meg å gå i gatene i Oslo på natta uten og bli stoppet av politi og bli spurt hvorfor jeg er her alene.. Trenger svar.»

«Er det farlig og prostituere seg når man er 12? Hilsen gutt12»

ulike betydninger i det, men var enige om at det var et bedre uttrykk å bruke når man snakket med unge. Generelt sett synes de at man burde bruke ordene ungdommene bruker selv.

De fleste mente det var best å snakke om bytte av sex i grupper når man diskuterte grenser, overgrep, forelskelse, sex og popularitet. Det kunne også tas opp i samtaler som handlet om kvinnesyn, ordbruk og likestilling.

Sex i bytte mot innpass hos jevnaldrende

Når det kom til sex mot innpass og mellom unge var det litt delte meninger og erfaringer. Alle hadde hørt at det foregikk, men i litt ulike former. Noen synes det var greit å gjøre hvis begge parter ville det, mens andre mente det var utnyttelse og umoralsk. Gjennomgående synes ungdommene at både gutter og jenter hadde like mye ansvar for sine handlinger, enten om de var den som mottok sex ved å gi innpass eller byttet sex for innpass.

Vi presenterte begge gruppene for en historie der en jente måtte utføre oralsex for være med på rulling. Den ene gruppa hadde deltakere som hadde kjennskap til at det foregikk på utvalgte skoler i Oslo. De sa at dette var typisk for noen miljøer, og at disse miljøene hadde hard konkurranse om popularitet og var preget av et hierarki der elevene i 3. klasse satt med makta. Den andre gruppa hadde ikke hørt om slike historier. Begge gruppene diskuterte hvor grensene til folk gikk og hva som var greit og ikke greit. Holdningen varierte fra «Hun ville det jo. Det var ikke tvang» til «For å være med på en buss? Jeg ville sagt fuck you og gått til en annen buss» og «Hvorfor er alle så opptatt av å være populære?».

Begge gruppene fikk også presentert en historie om en jente som hadde sex med en gutt for å få være med i en gjeng. Gutten hadde ikke skjønt at det var derfor hun hadde sex med han og hadde trodd de var på vei til å bli kjærester. Når hun ville avslutte forholdet, truet gutten henne med å dele nakenbilder av henne. Begge gruppene reagerte med at de synes synd på gutten. De synes det var dårlig gjort at jenta ikke hadde sagt at hun bare hadde sex med han for innpass. At gutten truet med å dele bilder var ikke greit, men det ble uttrykt en viss forståelse for at han ble sint på jenta. Samtidig var de opptatt av at begge parter måtte kommunisere med hverandre og snakke skikkelig sammen, og at begge hadde et ansvar for å si hva de la

i en relasjon. De synes det var vanskelig å kalle en slik historie for bytte av sex ettersom ikke begge parter forsto at det ble byttet sex.

Seksualitetsundervisning

Begge gruppene var opptatt av at det var for lite og for dårlig seksualitetsundervisning til unge. De mente det burde være et tema hvert skoleår både på ungdomsskolen og på videregående, og at det burde tas opp i flere fag og med ulike innfallsvinkler. Det burde også være mulig for unge å sende inn spørsmål om ting de lurte på anonymt i forkant av undervisningen. Videre synes de at seksualitetsundervisningen burde fokusere på både positive og negative sider ved seksualitet, og at det burde brukes mye tid på å diskutere case, historier og for eksempel filmsnutter. Det var helt avgjørende at de som skulle undervise om tematikken forstår hvordan ungdom lever og ikke synes at det er flaut å snakke om sex.

Hva sa hjelpeapparatet?

På gruppenivå

Når man skulle snakke med en gruppe eller en klasse mente de fleste at det var hensiktsmessig å ta opp bytte av sex i forbindelse med at de snakket om grenser, sex, forelskelse og utforskning. Noen mente det burde tas opp som et eget tema, mens andre mente det burde tas opp når man snakket om overgrep og seksuell trakassering. En del synes at de som jobbet med ungdommene i det daglige burde gjøre det, mens andre mente det var lettere å få til en dialog rundt dette hvis det kom inn noen utenfra som ungdommene ikke kjente fra før.

En del av informantene hadde jobbet mye med grupper for å diskutere ulike temaer med ungdom. En slik gruppe møttes jevnlig med en eller to voksne. I gruppene tok man opp ulike temaer som ungdommene ønsket å diskutere. Det hendte også at de voksne bestemte hva som skulle diskuteres, eller foreslo temaer. I gruppene diskuterte ungdommene med hverandre og fikk frem ulike refleksjoner og perspektiv, ofte med veiledende eller supplerende spørsmål fra de voksne som organiserte treffene. Flere vi snakket med mente at slike grupper var fine å bruke hvis man ønsket å ta inn bytte av sex som tema i sitt arbeid.

Noen av helsesøstrene vi intervjuet hadde også erfaring med å tematisere bytte av sex i seksualitetsundervisningen

de gjennomførte på ungdomsskolen og videregående skole. Det var svært ulikt hvordan helsesøstrene og skolene gjennomførte seksualitetsundervisningen, og noen gjorde det ikke i det hele tatt. På videregående skole virket det som om seksualitetsundervisning var helt avhengig av engasjerte helsesøstre og velvillighet fra skolens side for at det skulle få plass. På andre skoler ble det kun tatt opp i naturfagstimene.

De som tok bytte av sex opp i seksualitetsundervisningen på skolene brukte ulike metoder, som case, dilemmaer, filmsnutter eller eksempler som elevene fikk diskutere. De opplevde dette som mest hensiktsmessig ettersom det innbar at ungdommene fikk reflektert og diskutert med hverandre. Noen hadde også god erfaring med å ta opp lovverket og diskutere tolkning og forståelse av loven opp mot ungdommenes egen forståelse av hva det ligger i å bytte eller selge sex. Andre snakket om bytte av sex når de jobbet med Uke6²⁶ hvor flere av eksemplene i undervisningspakken kunne brukes til å diskutere dette.

Blant de som jobbet med tematikken aktivt i sitt arbeid på gruppenivå, savnet mange at bytte av sex var implementert som tema i planer og rammeverk. Mange mente at sex, kjærlighet, utnyttelse, bytte, forelskelse og gråsoner burde kunne diskuteres aktivt i fag som samfunnsfag, etikk og religion, norsk, rettslære og andre fag hvor man tok opp dagsaktuelle temaer. Dette vil vise ungdom med slike erfaringer at man kan ta opp temaet med voksne de stoler på og at voksne kjenner til problematikken og måtene det foregår på. Andre ønsket plakater eller brosjyrer om bytte av sex som kunne henges opp eller settes frem, det kunne ofte senke terskelen for å ta opp sensitive temaer for både voksne og unge. Slike brosjyrer eller plakater burde også inneholde adressen til en nettside hvor både unge og fagfolk kan finne mer informasjon.

På individnivå

«Unge lever veldig her og nå. I dag og i morgen er viktigere enn hva som skjer om tre år. Det må vi huske på hvis vi skal nå frem. Vi må forholde oss til nåtiden»

De fleste var opptatt av at det var lurt å ta opp bytte av sex i samtaler med unge man kjente litt og hadde en relasjon til. Noen synes det var ok å spørre rett ut, mens andre likte «å gå rundt grøten» og spørre mer indirekte. De aller fleste som hadde gode erfaringer med å ta dette opp sa at de

trodde det viktigste var at man var åpen, nysgjerrig og ikke fordømmende. Det var også avgjørende at man snakket om det på en naturlig måte og «var på samme planet», altså at man viste en forståelse for hvordan ungdommene oppfattet relasjonen de var i og funksjonen den hadde i deres liv. Ettersom ungdom flest lever «her og nå» mente mange at det var viktig å snakke om mulige negative konsekvenser på kort sikt, fremfor hva som kunne dukke opp om flere år. Noen ganger kunne det være fint å be ungdommene beskrive hva som var negativt og hva som var positivt med relasjonene de var i, for så å diskutere hvordan det eventuelt kunne bli bedre. Flere vektla at hjelpere måtte tåle at unge tok dårlige valg og vise respekt for valgene de tok. Da ville de komme tilbake når de trengte hjelp.

Noen hadde uproblematisk erfaringer med å bruke ordet prostitusjon, men flere hadde dårlige erfaringer med det. De fleste mente at ungdom med bytteerfaringer ikke kjente seg igjen i prostitusjonsbegrepet, og at det beste var å bruke ordene ungdommene brukte selv.

Hvis man skulle ta bytte av sex opp med unge man ikke kjente fra før, mente informantene at det var best å gjøre det som et standardisert spørsmål i «kartleggings-samtaler» så ungdommene ikke følte seg uthengt eller beskyldt for noe som var stigmatisert. Hvis noen svarte med «tror du jeg er hore, eller?», kunne man svare med at dette er noe man spør alle om. Å ta det opp med alle som kom for å teste seg for seksuelt overførbare infeksjoner eller for å få prevensjon ble også nevnt som en god anledning. Selv om ungdom ikke svarte ærlig første gang man spurte om det, hadde man åpnet for at dette var et tema man kunne snakke om senere ved behov.

26 Uke 6 er undervisningspakker for seksualundervisning som ansatte på grunnskolen og videregående kan få gratis tilgang til.
http://sexopolitikk.no/seksualundervisning/uke_6_materiell_til_grunnskolen
http://sexopolitikk.no/seksualundervisning/mine_og_dine_grenser_materiell_til_videregaende_skole/

Tips og råd om innfallsvinkler

TIPS FRA HJELPEAPPARATET

- Spør istedenfor å være belærende
- Bruk de unges liv på internett som utgangspunkt og spør om hvilke plattformer de er på og hvem de treffer der
- Hvis du er bekymret, så forklar hvorfor uten å virke dømmende. Spør gjerne om hva de tenker om din bekymring
- Hvis dere snakker om prevensjon og SOI, kan det være et godt utgangspunkt for å snakke om hvem de har sex med og hvor de treffer sexpartnerne sine
- Snakk om sex på en naturlig måte. Ungdommene merker det hvis du blir flau!
- Bygg tillit og gjør ungdommene trygge på at de kan stole på deg
- Vær oppmerksom på hint ungdommene kommer med og følg disse opp med spørsmål. Ungdom tester ofte om du tåler å snakke om det før de forteller
- Du kan redusere skammen ved å snakke om bytte av sex som noe du kjenner til. Bruk for eksempel uttrykk som «det er ikke uvanlig at...»
- Hvis de reagerer på at du spør, så si at dette spør du mange unge om. Da vil de ikke føle seg «uthengt»
- Hjelp ungdommene til å se hvilke valgmuligheter de har. Vi må la dem ta dårlige valg og akseptere det, ellers vil de ikke be om hjelp når de har gjort dårlige valg og trenger oss

TIPS FRA PRO SENTRET

- Snakk med ungdom om dette på samme måte som du snakker om andre ting i livet deres
- Spør med åpenhet, nysgjerrighet og interesse
- Vis forståelse for hva den unge oppnår ved å bytte sex og ha fokus på hvilken funksjon byttet av sex har
- Unngå å bruke uttrykk som «du selger deg», «du selger kroppen din», «du prostituerer deg»
- Ikke vær moraliserende
- Vis at du tåler å høre det ungdommene har å si
- Ikke vær heteronormativ
- Ikke ta utgangspunkt i «stereotypiske kjønnsrollemønstre»
- Vær bevisst på egne fordommer og følelser – øv deg på å spørre
- Snakk med kollegaer eller ta kontakt med Pro Sentret hvis du trenger noen du kan diskutere med!

TIPS FRA UNGDOMMER

«Du trenger ikke å snakke som de gjør på SKAM for å vise at du forstår hvordan jeg lever livet mitt»

«Ikke vær flau for å snakke om sex»

«Snakk naturlig og på en måte som vi forstår, ikke klinisk og med masse faguttrykk»

«Ikke vær moraliserende»

«Ta utgangspunkt i maktforhold og grenser når du tar det opp»

«Spør om ting du lurer på»

«Vær omsorgsfull, gi kjærlighet og vis at du bryr deg»

«Vær tålmodig og bruk tid på å bli kjent med meg»

«Ikke driv med skremselspropaganda»

«Ikke bruk ordet prostitusjon hvis ikke jeg gjør det!»

«Spør guttene også, ikke bare jentene»

HVORDAN SPØRRE – NOEN EKSEMPLER PÅ ÅPNE TILNÆRMINGER

Rus:

«Folk som ruser seg får penger til rusmidlene sine på ulike måter. Noen selger dop, noen stjeler, andre begår kriminelle handlinger og noen bytter sex mot penger eller rusmidler. Hvordan får du penger til dop, øl, hasj?»

Mellom jevnaldrende:

«Jeg har snakket med flere jenter som forteller at de har følt seg presset til å ha sex med gutta på bussen hvis de skal være med på rulling. Kjenner du til noen som har gjort det?»

Selvskading:

«Flere av ungdommene jeg kjenner som har drevet med selvskading har fortalt at de har hatt seksuelle forhold som gir samme følelse av kontroll som når de kutter seg. Har du også opplevd det?»

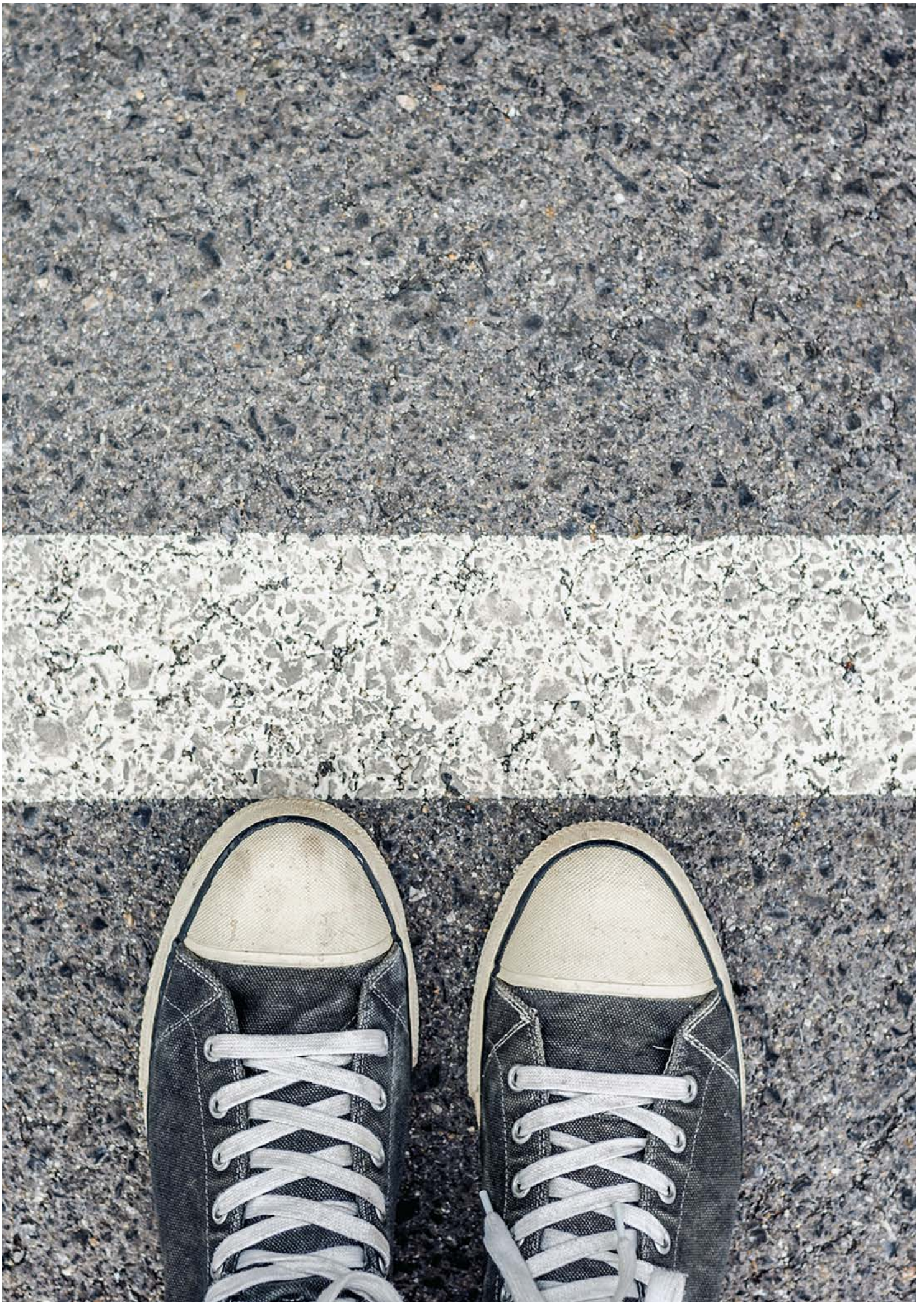
Internett:

«Jeg snakket med en gutt for noen uker siden. Han fortalte at hadde blitt kontaktet av flere voksne menn som hadde lyst til å ha sex med han i bytte mot gaver og penger. Det er nok en del som blir kontaktet på den måten. Har du opplevd det?»

Generelt:

«Så du den dokumentaren, leste du den artikkelen osv. om bytte av sex blant unge? Ja? Hva synes du om den? Har du hørt om lignende historier? Nei? Den var veldig interessant. Den handlet om....»

DEL 6

Forslag til tiltaksplan

Mål	Tiltak	Ansvar	Når
Innsamlede tall om unges erfaringer med å bytte seksuelle tjenester har blitt systematisert, analysert og publisert.	Pro Sentret skal initiere et møte med ansvarlige for Ungdata og Ungvold på NOVA. I dette møtet vil Pro Sentret presentere funnene fra kartleggingen og oppfordre NOVA til å analysere og publisere tallene de har om unge som bytter seksuelle tjenester i Norge.	Pro Sentret	Våren 2017
Oppdaterte tall på, og kunnskap om, unge som bytter seksuelle tjenester og sårbarhetsfaktorer skal publiseres jevnlig.	Pro Sentret skal kontakte ansvarlige for Ungdata i Oslo kommune og be om at spørsmål knyttet til bytte av sex blir et av de faste spørsmålene i Ungdata i Oslo.	Pro Sentret	Våren 2017
Hjelpeapparatet skal ha en oppdatert faglig veileder om ungdom som selger og bytter sex.	Pro Sentret skal kontakte NOVA og be om at veilederen «Unge som selger eller bytter sex – en faglig veileder til hjelpeapparatet» oppdateres og gjøres tilgjengelig for hjelpeapparatet, både i en trykket og web-basert utgave.	Pro Sentret	Våren 2017
Det gjennomføres seksualvaneundersøkelser blant unge i Norge.	Pro Sentret vil sende funnene fra denne kartleggingen til Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet. I følgebrevet vil vi oppfordre til at det gis penger til å gjennomføre en seksualvaneundersøkelse blant unge mellom 15 og 30 år.	Pro Sentret	Våren 2017
Det er en økt bevissthet om unge som bytter sex i hjelpeapparatet som jobber med barn og unge i Norge.	Pro Sentret vil søke om penger til å lage et e-læringsprogram om unge som kjøper, bytter og selger seksuelle tjenester.	Pro Sentret	2017
Det er en økt bevissthet om unge som bytter sex i hjelpeapparatet som jobber med barn og unge i Oslo.	Pro Sentret vil tilby flere opplæringsdager for ansatte i Oslo kommune om selvbestemt seksualitet, forebygging av voldtekt og unge som bytter sex.	Pro Sentret	Kontinuerlig

Forslag til tiltaksplan

Mål	Tiltak	Ansvar	Når
Ansatte i hjelpeapparatet skal ha informasjon om Pro Sentrets arbeid og hvilke tjenester vi tilbyr.	Pro Sentret skal gjennom ulike informasjonstiltak gjøre våre tjenester kjent for bydelene og aktuelle instanser i Oslo	Pro Sentret	Høsten 2017
Ansatte i bydelene prioriterer i sitt arbeid å jobbe systematisk med unge som bytter sex.	Pro Sentret skal kontakte bydelene i Oslo kommune og tilby bistand til hvordan bydelene kan implementere arbeid med bytte av sex i eksisterende handlingsplaner og i sitt daglige arbeid.	Pro Sentret Bydelene i Oslo	Høsten 2017
Bytte av sex og gråsonene dette forekommer innenfor er inkludert i seksualitetsundervisningen til unge i Oslo.	Pro Sentret skal invitere aktører som jobber med seksualitetsundervisning i Oslo til en workshop om hvordan de kan implementere bytte av sex i undervisningen.	Pro Sentret	Høsten 2017
Hjelpeapparatet har en nyansert tilnærming til bytte av sex som ikke preges av kjønnsstereotyper og heteronormativitet.	Pro Sentret skal i sin opplæring og undervisning bidra til å redusere den heteronormative og kjønnsstereotypiske tilnærmingen til bytte av sex.	Pro Sentret	Kontinuerlig
Informasjonsmateriell om bytte av sex er tilgjengelig hos hjelpetiltak for, og ulike tilbud til, unge.	Pro Sentret skal søke om penger for å utvikle informasjonsmateriell om unge som bytter sex.	Pro Sentret	2017/2018

Vedlegg

Oversikt over de ulike fasene av kartleggingen

Aktivitet	Gjennomføring	Periode
Innledende konsultasjon med relevante aktører i Oslo kommune	Stormøte med erfaringsutveksling mellom Pro Sentret og ansatte som jobber med barn/unge i Oslo	august 2016
Intervjuer med nøkkelinformanter	Henvendelser sendt til ulike hjelpetiltak for unge i Oslo samt alle skolehelsetjenestene, barnevernskontorene og utetemaene i samtlige bydeler i Oslo	august 2016 – januar 2017
Etablering av referansegruppe	Gruppen bestod av fagpersoner fra Sex og Samfunn, Sex og Politikk, Uteseksjonen og NOVA.	august 2016
Diskusjonsgrupper med ungdom	Diskusjoner med ungdom om hva som ligger i å selge/bytte sex og om hvordan voksne bør snakke med unge om det	september- november 2016
Innhenting av brukererfaringer	Samle inn historier fra brukere på Pro Sentret som har solgt seksuelle tjenester før de fylte 18 år	september 2016-januar 2017
Gjennomgang av litteratur	Oppsummering av relevant kunnskap	august 2016- januar 2017
Skrive rapport/handlingsplan		januar 2017

REFERANSER

- Asker og Bærum kommune (2014): Ungdata 2014, Asker og Bærum
- Bjørndahl, Ulla (2009) Kjøp og salg av seksuelle tjenester blant unge i Oslo. Oslo: Pro Sentret
- Bjørndahl, Ulla (2010) Et usynlig marked? En feltbeskrivelse om gutter, menn og transpersoner som selger sex. Oslo: Pro Sentret
- Bjørndahl, Ulla (2014) Pro Mann prosjektrapport. Oslo: Pro Sentret
- Grytbakk, Anne og Jannicke Borgerstrand (2004) Følelser i drift. Om ungdom under 18 år som selger/bytter seksuelle tjenester i Trondheim. Trondheim: Kirkens Bymisjon
- Grytbakk, Anne (2011) Jeg ville ikke være offer: En kvalitativ studie av fem jenter og deres seksuelle erfaringer i lys av normbrudd, spenningssøken og sjølskading. Masteroppgave i sosialt arbeid, Trondheim: NTNU
- Hegna, Kristin og Willy Pedersen (2002) Sex for overlevelse eller skyggebilder avkjærlighet. Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester. Oslo: NOVA rapport 5/02
- Jessen, Liv (1998) Ung prostitusjonsdebut Oslo: Pro Sentret
- Jonsson, Linda og Carl Göran Svedin (2012) «Online är jag nogon annan...» Unga kvinnor med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster online. Delrapport 8 ur Prostitution i Sverige. Linköping: Linköping universitet
- Kongsvinger kommune (2015): Ungdata 2015, Kongsvinger
- Larsdotter, Suzann, Jonas Jonsson og Mina Gäredal (2011) Onsyliga synliga aktörer. Hbt-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster Stockholm: RFSL
- Larsen, Camilla Jordheim og Willy Pedersen (2005) Bytte, kjærlighet, overgrep. Seksualitet blant ungdom i randsonen. Oslo: NOVA
- Lørenskog kommune (2014): Ungdata 2014, Lørenskog
- NOVA (2007) Ungvold 2007 upubliserte tall
- NOVA (2016) Ungvold 2007-2015, upubliserte tall
- Misje, Turid og Cecilie Marte (2001) Ungfelt. Oppsøkjende arbeid blant unge. Oslo: Pro Sentret
- Mossige, Svein og Solveig Abrahamsen. 2010. The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality. Resultater fra den norske delen av studien. (Norsk oversettelse av to artikler i NOVA-rapport 18/07). Oslo: NOVA
- Norli, Bjørg (2001) Hjelpeapparatets forhold til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Ansatte i hjelpeapparatets kjennskap til, møte med og behov for kunnskap om mindreårige som er utsatt for kommersiell seksuell utnyttning Oslo: Pro Sentret
- Oslo kommune (2015) Ungdata Oslo 2015, Oslo NOVA
- Statens institutions Styrelse Upublisert tallmateriale
- Suseg, H., Skevik Grødem, A., Valset, K. & Mossige, S. (2008) Seksuelle krenkelser via nettet – hvor stor er problemet? NOVA rapport 16/08. Oslo: NOVA
- Tikkanen, Ronny Heikki, Jonna Abellsson og Margareta Forsberg (2011): UngKAB09. Kunnskap, attityder och sexuella handlingar bland unga. Gøteborg: Gøteborg univeristet
- Trondheim kommune (2015) Å se i mørket – en HKH kartlegging av gutteprostitusjon i Trondheim. Trondheim: Uteseksjonen, Trondheim kommune
- Ungdomsstyrelsen (2009) Se mig. Unga om sex och internet. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Ungdomsstyrelsen (2010) Jag syns, jag finns. Unga om sexuell exponering, prostitution och internet. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Vedeler, Janikke Solstad, Karin Sasoka og Svein Mossige. 2006. Ungdom som selger eller bytter sex – en faglig veileder til hjelpeapparatet. Oslo: NOVA.

Pro | Sentret